

**FAKULTA
HUMANITNÍCH STUDIÍ**
Univerzita Karlova

Filip El Ouri

**Náboženská zkušenost a rituály
v českém novopohanství**

Diplomová práce

Vedoucí práce: *Ph.D. Kateřina Horská*

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis:

Chtěl bych poděkovat paní Mgr. Kateřině Horské, Ph. D. za odborné vedení mé práce, cenné rady a poskytnutou literaturu. Taktéž bych chtěl poděkovat všem respondentům za poskytnutí rozhovorů a představitelům Slovanského kruhu za souhlas s realizací výzkumu.

Abstrakt

Předmětem této práce je prezentovat výsledky svého etnografického výzkumu v prostředí jedné z nejaktivnějších českých novopohanských organizací – Slovanský kruh, přičemž se zaměřuji především na zachycení průběhu setkání, pořádaných touto organizací, včetně jejich rituální složky, a na to, jak popisují jejich účastníci svoji zkušenost z těchto setkání. Kromě toho se rovněž soustředím na to, jakou roli ve svém každodenním životě účastníci těmto setkáním a zkušenostem připisují, a jak popisují svoji další náboženskou praxi. Moje poznatky v této práci vycházejí z dat nasbíraných během mého zúčastněného pozorování na setkáních této organizace a z rozhovorů s některými účastníky těchto setkání.

Klíčová slova

novopohanství, Slovanský kruh, náboženství, náboženská zkušenost, rituál, etnografie, antropologie, Česká republika

Abstract

The subject of this thesis is to present the results of my ethnographic research in the setting of one of the most active Czech neopagan organizations, „Slovanský kruh“ (the Slavic Circle), focusing primarily on capturing the course of gatherings organized by this group, including their ritual component, and how participants describe their experience from these gatherings. In addition, I focus on the role participants attribute to these meetings and experiences in their daily lives, and how they describe their other religious practices. My findings in this thesis are based on data collected during my participant observation at the gatherings of this organization and from interviews with some of the participants of those gatherings.

Keywords

neopaganism, Slovanský kruh, the Slavic Circle, religion, religious experience, ritual, ethnography, anthropology, the Czech Republic

Obsah

I. Úvod	6
II. Teoretická část	7
Novopohanství a Slovanský kruh	7
Pojem pohanství	7
Novopohanství v dějinách a současném světě	9
Náboženská situace v současných západních společnostech	11
Slovanský kruh	14
Rituál	15
Definice rituálu	15
Klíčové texty o rituálu	16
Náboženská zkušenost	18
III. Cíle a metody výzkumu	21
Zúčastněné pozorování	21
Rozhovory	22
Hodnocení kvality výzkumu	24
IV. Empirická část	25
Zúčastněné pozorování	25
Obecné rysy setkání Slovanského kruhu	25
Výčet navštívených setkání Slovanského kruhu	30
Rozhovory	36
Jak označovali respondenti svoji spiritualitu?	37
Jak popisovali začátky své duchovní cesty?	37
Jak popisovali účastníci své zkušenosti ze setkání?	39
Role setkání a rituálů Slovanského kruhu v životech účastníků	42
Náboženské praktiky mimo setkání Slovanského kruhu	45
V. Diskuse	48
VI. Závěr	50
VII. Bibliografie	51

I. Úvod

V roce 2014 byla v České republice založena náboženská organizace Slovanský kruh¹. Její vznik a dosavadní činnost představují jednu z mnoha obdobných snah, které byly vyvíjeny již poměrně dlouhou dobu v mnoha zemích světa včetně České republiky v kontextu rostoucího zájmu o předkřesťanské (popř. obecně nekřesťanské) náboženské tradice a které bývají obvykle souhrnně označovány jako novopohanství. Rozvoj tohoto duchovního směru představuje zároveň součást obecnější tendence rostoucího zájmu o alternativní spirituality či náboženství. Od svého založení se Slovanskému kruhu podařilo stát jednou z předních a zároveň nejambicióznějších novopohanských organizací na českém území. Vzhledem k tomu, že i přes svoji aktivitu a úspěchy však nebyl Slovanský kruh, na rozdíl od mnoha jiných českých a světových pohanských organizací, doposud předmětem žádného společenskovedního výzkumu, považuji za smysluplné zmapovat činnost Slovanského kruhu a duchovní život účastníků setkání této organizace, a pokud možno co nejvěrněji prezentovat svoje poznatky.

Cíle, které jsem si pro svůj výzkum stanovil, jsou osobní zdokumentování průběhu rituálů a dalších setkání Slovanského kruhu prostřednictvím zúčastněného pozorování a zachycení zkušeností, dojmů a dalších aspektů spirituality návštěvníků setkání této organizace skrze rozhovory.

V této práci nejprve v teoretické části představím novopohanství včetně organizace Slovanský kruh v kontextu některých předních společenskovedních teorií, zaměřujících se mimo jiné na současný náboženský vývoj. Dále zmíním diskuze týkající se náboženských zkušeností a jejich zkoumání. Poté představím v metodologické části svůj výzkumný problém, výzkumné otázky a metodologii svého výzkumu. Nakonec popíšu průběh svého terénního výzkumu a prezentuji jeho výsledky, které se následně pokusím vztáhnout k relevantní vědecké literatuře.

O Slovanském kruhu jsem se poprvé dozvěděl díky přednášce jejího zakladatele Zdeňka Ordelta v rámci kurzu „Antropologie náboženství“ na Fakultě humanitních studií UK, kam jej pozvala vedoucí mé práce Kateřina Horská. Motivací k volbě tohoto tématu pak pro mě byl dlouhodobý zájem o pohanství, o duchovno obecně a o dějiny. Kromě akademických cílů jsem si tak mohl rovněž rozšířit obzory v souvislosti s tématy, která mě dlouhodobě zajímají.

1 Náš záměr a charakteristika organizace. Oficiální stránky Slovanského kruhu [online]. 13.8.2015 [cit. 2023-06-22]. Dostupné z: www.slovanskykruh.cz/2015/08/nas-zamer/

II. Teoretická část

V této kapitole představím hlavní pojmy, koncepty a teorie spjaté s tématem této práce, které zároveň tvoří teoretická východiska mého výzkumu a analýzy dat, nashromážděných v průběhu mého výzkumu. Tematicky jsem se rozhodl tuto kapitolu rozdělit do tří částí odpovídajících, byť v opačném pořadí, třem částem tvořícím název této práce. Nejprve se zaměřím na novopohanství a představím organizaci Slovánský kruh, dále se zaměřím na rituál a s ním spjaté antropologické teorie a nakonec prezentuji teorie týkající se náboženských zkušeností.

Novopohanství a Slovánský kruh

Pojem pohanství

Organizaci Slovánský kruh jsem již v úvodu představil jakožto organizaci novopohanskou, což na jednu stranu do značné míry vystihuje povahu této organizace, zasazuje to její vznik a činnost do širšího kontextu novopohanství a celkově tak pomáhá vytvářet určité východisko pro její další zkoumání. Na druhou stranu s sebou toto označení nese určité komplikace, které v této podkapitole dále rozvedu.

Nejprve ze všeho je potřeba poukázat na to, že s pojmem novopohanství je spjatá značná míra nejednoznačnosti. Nejedná se totiž prakticky v žádném smyslu o jednoduše náboženské hnutí a už vůbec ne o jednotnou organizaci, ale spíše o mnoha různými způsoby používaný zastřešující pojem pro spoustu různých organizací, skupin a jednotlivců s unikátním náboženským životem, s odlišnými hodnotami a s různými cíli. I přes tuto značnou různorodost však lze v novopohanství najít společné prvky a tendence, které z tohoto pojmu dělá něco víc než pouhé prázdné slovo a činí jej užitečným jak pro akademickou obec, tak pro veřejnost. (Aitamurto a Simpson 2014, str. 17–21; Vojtíšek 2004, str. 243–244, Urban 2015, str. 5, 158–160, 166–168)

Nejobecnější a patrně nejzásadnější z těchto společných znaků novopohanství představuje společná snaha o navázání na předkřesťanské náboženské tradice, popřípadě jak tvrdí Zdeněk Vojtíšek (2004, str. 243–244) vysloveně „vědomý návrat k předkřesťanským evropským náboženským systémům“². Ačkoliv však návrat k původnímu pohanství představuje v různém pojetí cíl mnoha, pokud ne většiny, novopohanů, musí se vypořádávat s překážkou, kterou představují staletí, během nichž byla většina Evropy christianizována (pokřesťanstěna), velká část pramenů o předkřesťanských náboženských tradicích ztracena a v některých případech cíleně ničena. Stopy těchto tradic však stále nalézáme v lidových zvycích, slovesnosti, léčitelství i v lidové magii a současní pohané, včetně členů Slovánského kruhu, tyto stopy spolu s dalšími prameny (např. archeologické nálezy, historické kroniky, etymologie aj.), studují a pracují s nimi, stejně tak jako s hodnotami mimoevropských nekřesťanských

2 Nemusí se však jednat jen o evropská předkřesťanská náboženství, příkladem může být třeba kemetismus, novopohanský směr usilující o navázání na náboženskou tradici starověkého Egypta.

náboženství (Vojtíšek 2004, str. 243–244). To souvisí s jednou důležitou otázkou, ke které různí pohané a různé pohanské skupiny a organizace přistupují různými způsoby, totiž zda-li představuje cíl spíše rekonstrukce a obnovení původního předkřesťanského pohanství (daného etnika či geografické oblasti), přičemž můžeme hovořit o tzv. rekonstrukcionistickém novopohanství, nebo zda-li je cílem navázání na tradice různých oblastí, etnik a časových období a vytvoření duchovního směru, který je jakožto celek nový, přičemž tento přístup lze označit jako eklektické novopohanství (Strmiska 2005, str. 19).

Ze strany akademické obce pak byly novopohanství přisouzeny některé obecné charakteristiky, například podle Kahryn Rountree (2022, str. 1) sdílejí novopohanská hnutí rovněž některé další společné prvky jako např. důraz na vztah člověka k přírodě nebo významnou roli polyteistických kosmologií. Podle Zdeňka Vojtíška (2007, str. 4–7) je novopohanství (spolu s neošamanismem, wiccou a dalšími příbuznými směry) dále obecně charakteristické protikřesťanskými či proticírkevními postoji, či „prožitkem osvobození od formujícího vlivu křesťanské civilizace“ (2005, str. 244), subjektivismem či individualismem (individuální cesta ke zbožnosti a pojetí zbožnosti, což je postup spojovaný s postmoderní spiritualitou), absencí náboženských dogmat a všeobecně přijímaných etických norem, uctíváním přírody, snahou o konkrétní a praktický užitek, sklonem k vytváření rovnostářských společenství a množstvím nenáboženských aktivit zaměřených např. na zkoumání starých kultur nebo na umění. I přes značné rozdíly mezi jednotlivými novopohanskými směry spojuje mnoho novopohanů po celém světě rovněž účast na globálních pohanských komunitách a komunikace s pomocí internetu. (Rountree 2022, str. 1).

Vedle duchovní roviny může snaha o navázání na odkaz starých pohanů mít do určité míry rovněž podobu životního stylu a aktivity některých jednotlivců a skupin se pak mohou částečně podobat nebo překrývat s fenoménem „living history“, kterým bývají označovány aktivity „slučující historické technologie, činnosti a odívání v interaktivní prezentaci obohacené o prvky duchovní a sociální kultury, nabízející účastníkům těchto aktivit pocit návratu v čase“, přičemž je cílem „historická věrnost představovaných postupů a užívaných předmětů od ošacení až po nástroje“ (Hartvich 2011, str. 20).

Co se týče používání termínů (novo)pohanství, je třeba rovněž zohlednit odlišné názory ohledně jeho vhodnosti, zejména pak v souvislosti s tím, že slovo „pohan“ bylo historicky používáno křesťany coby hanlivé označení vyznavačů ostatních náboženských směrů. Většina z mých informátorů se však k tomuto označení buď přímo hlásila, nebo jej alespoň považovala za přijatelný. To někteří autoři jako např. Zdeněk Vojtíšek (2004, str. 244) nebo Michael F. Strmiska (2005, str. 9) vysvětlují tak, že novopohané hrdým používáním tohoto označení zpravidla vyjadřují protest proti většinové a historicky křesťanské společnosti.

Ze strany vědecké obce dochází obvykle k užívání označení s předponami, tedy již výše mnohokrát opakovaného pojmu novopohanství, či méně často používaného neopohanství (v anglickém jazyku pak „neopaganism“). Možným úskalím užívání těchto předpon však může být to, že z nich může vyznívat implikace diskontinuity novodobého pohanství ve vztahu k původním předkřesťanským náboženským tradicím (Strmiska 2005, str. 9). Podle mého názoru pak může jeho užívání představovat přinejmenším neustálou připomínku oněch

staletí, během nichž byla pohanská tradice potlačována a zapomínána. Alespoň za zmínku proto rovněž stojí přístup některých autorů jako např. Michael F. Strmiska a dalších autorů z jeho antologie „Modern Paganism in World Cultures: Comparative Perspectives“, kteří se uchýlili k užívání pojmu pohanství bez předpon (2005, str. 2), což s sebou podle mého názoru rozhodně nese jisté výhody a v této práci se tak budu snažit používat pojem novopohanství pouze tam, kde bude kontext vyžadovat jasné odlišení předkřesťanského pohanství a pohanství současného.

Kromě slov pohanství a novopohanství je třeba rovněž zmínit několik dalších označení, která samotní aktéři používají pro označení sebe a svého vyznání. Někteří z mých respondentů hovořili například o rodnověří či o rodné víře, která však zároveň představuje název jedné z dalších českých pohanských organizací a nese tak sebou s touto organizací asociaci. Dále bývá někdy používáno označení jazyčníci (z ruského označení pro pohany), s nímž jsem se však v kontextu Slovanského kruhu nesetkal. Příslušníci různých lokálních pohanských organizací či tradic mohou rovněž preferovat označování spjaté s danou pohanskou tradicí či skupinou (Rountree 2022, str. 8), například, co se informátorů v rámci mého výzkumu týče, vedle obecně přijímaného označení pohanství hovořili někteří rovněž o slovanství.

Poslední větší komplikaci ohledně pojmu (novo)pohanství představuje jeho nejasná klasifikace ve vztahu k do jisté míry příbuzným duchovním směrům, jako je wicca, čarodějnictví, magie či druidství, které rovněž nemají jasně dané definice, a nepředstavují jednoduše duchovní směry a bývají tak někdy řazeny do novopohanství a jindy vnímány samostatně. Někteří autoři jako například Zdeněk Vojtíšek (2004, str. 244) řadí do novopohanství i šamanismus (resp. neošamanismus), který je charakteristický ústřední rolí šamana a čerpá především z mimoevropských nekřesťanských náboženství.

Dále je důležité zohlednit skutečnost, že mezi těmito všemi směry (stejně tak jako mezi novopohanskými směry obecně) dochází k různým druhům výměny např. v podobě vzájemného ovlivňování nebo různých druhů spolupráce. K tomu všemu podle mého názoru může v některých případech rovněž přispívat myšlenka, na kterou jsem v průběhu svého výzkumu mnohdy narážel, totiž že všechny druhy pohanských, šamanských či obecně z pohledu svých vyznavačů „původních“ duchovních tradic obsahují víceméně společné jádro, jakousi prapůvodní moudrost či hodnoty.

Jednotlivé pohanské organizace se sice mohou různými způsoby a do různé míry odlišovat svoji věroukou, tradicemi, na které se snaží navázat nebo např. svojí náboženskou praxí, je však stále nutné nenahlížet na ně jakoby byly ve vakuu a neměnné, v souvislosti s čímž je rovněž potřeba zohledňovat dynamiku vývoje dané organizace.

Novopohanství v dějinách a současném světě

Ačkoliv novopohanství zažívá patrně dosud největší rozkvět v posledních několika dekadách, jedná se o náboženský směr existující v různých podobách již delší dobu. V souvislosti s tím je zároveň třeba zohlednit a respektovat vztah současného pohanství k pohanství předkřesťanskému a s tím související fakt, že samotní pohané zpravidla spatřují kořeny své

víry v dávných dobách. Rovněž je třeba nezapomínat na to, že se rozvoj těchto duchovních směrů rozhodně neomezuje jen na Evropu a Severní Ameriku, viz. např. významné práce Lynne Hume (1997) a Douglase Ezzy (2003) o novopohanství a moderním čarodějnictví v Austrálii (Strmiska 2005, str. 1)

Pokud se však zaměříme na dějiny současného pohanství, představuje první důležitý impuls romantismus konce 18. a začátku 19. století a s ním spjatý zájem o předkřesťanská náboženství a o národní tradice (Vojtíšek 2004, str. 146, dále např. Waldron a Newton 2012 in Rountree 2022, str. 5–6)³. Od té doby vznikaly postupně různé novopohanské směry snažící se navázat buď na jednu konkrétní předkřesťanskou tradici (např. keltskou, germánskou, slovanskou, baltskou, řeckou, římskou atd.) nebo přebírající prvky z některých těchto tradic (Vojtíšek 2004, str. 244).

Co se týče novopohanství na českém území, jeho počátky spadají do dob českého národního obrození, které probíhalo od poslední třetiny 18. století do druhé poloviny 19. století a jehož dílčí součástí byl rostoucí zájem o české dějiny. Prvním pokusem o obnovu slovanského pohanství pak bylo založení tzv. „Bratrstva věrníků nového náboženství slávského“ českým lékařem a pedagogem Karlem Slavojem Amerlingem v roce 1839, jehož činnost však byla o rok později zakázána a skupina nedlouho poté zanikla (Vojtíšek 2004, str. 247).

Temnou kapitolu v dějinách současného pohanství pak představuje konec 19. a první polovina 20. století, kdy někteří představitelé a ideologové nacistického režimu v Německu spolu s některými rasistickými intelektuály a agitátory překroutili teorie společného indoevropského původu evropských národů k tomu, aby ze sebe (zejména z německého národa) učinili dědice indoevropské (v jejich podání árijské) kultury a dědictví včetně prvků jejich duchovní tradice (Goodrick-Clarke 1992 in Strmiska 2005, str. 24). V rámci nacistického Německa pak byly vyvíjeny snahy o vytvoření nacistické verze germánského pohanství s cílem ideologické podpory třetí říše, což spolu s do dnešních dnů trvající existencí některých explicitně rasistických novopohanských hnutí vedlo k tomu, že se současní pohané někdy musí vypořádávat se stínem nacismu i v případě, kdy nacistickou ideologii explicitně v plném rozsahu (jak činí i Slovanský kruh⁴) odsuzují (Strmiska 2005, str. 25–27). Obecně pak novopohanství mnohdy bylo a je využíváno k podpoře různých „velkých myšlenek“ od etnonacionalismu na jedné straně, přes environmentalismus až po feminismus a různá hnutí usilující o sociální spravedlnost na straně druhé (Rountree 2022, str. 10; Urban 2015, str. 169–175).

Důležité období pro pohanství pak představuje poslední třetina 20. století, spjatá s rostoucím zájmem o nové, netradiční (ve smyslu neetablované) formy náboženství (Vojtíšek 2004, str. 148) a od té doby až do současnosti lze rovněž celosvětově pozorovat rostoucí zájem o pohanství, vznik nových pohanských skupin a organizací a růst počtu jejich členů. Například Michael F. Strmiska (2005, str. 1) prezentuje současné pohanství jako jedno z nejrychleji rostoucích náboženství ve Spojených státech, kde se v roce 2001 hlásilo 307 tisíc

3 Romantismu však předcházelo založení prvního řádu keltských druidů a bardů v Anglii počátkem 18. století (Vojtíšek 2004, str. 146–147, str. 243).

4 viz Náš záměr a charakteristika organizace. Oficiální stránky Slovanského kruhu [online]. 13.8.2015 [cit. 2023-06-22]. Dostupné z: www.slovanskykruh.cz/2015/08/nas-zamer/

lidí k pohanství, wicce nebo druidství, zatímco v roce 1990 nebyly tyto náboženské směry zastoupeny vůbec.

V České republice se pak, podle výsledků sčítání lidu prováděného Českým statistickým úřadem (ČSÚ) v roce 2021, k pohanství oficiálně hlásí 2764 osob, 189 dalších osob pak k druidismu a 42 osob k animismu.⁵ Tato čísla samozřejmě poskytují pouze hrubou představu o tom, kolik osob v České republice reálně různé druhy pohanství praktikuje. Jedním z hlavních důvodů je velké množství věřících osob, které ve sčítání neuvedly příslušnost k církvi, náboženské společnosti nebo směru a těch, kteří zaškrtnli kolonku „jiné“ a rovněž jistá fluidita v označování těchto druhů spirituality. Pokud porovnáme data ČSÚ z roku 2021 a z roku 2011⁶, počet osob hlásících se k pohanství se během oněch deseti let zdvojnásobil a výsledky budoucích sčítání může rovněž ovlivnit jeden z velkých úspěchů mnou zkoumané organizace Slovanský kruh – totiž registrace Náboženské společnosti Slované, jejímž důsledkem má být mimojiné nová kolonka „Slované“ v budoucích sčítáních lidu.

Detailnější obrázek o současném českém pohanství lze hledat ve výsledcích výzkumu Matouše Vencálka z roku 2017, kde autor analyzoval výsledky 244 dotazníků, primárně zaměřených na náboženské, sociokulturní a politické postoje současných českých pohanů. Většinu (73 %) jeho respondentů představovali lidé mladší 31 let, 61 % představovali muži, většina z respondentů měla sekundární vzdělání a 28 % mělo vysokoškolský titul (Vencálek 2017, str. 234). Nejvíce zastoupený pohanský směr představovalo germánské / severské rekonstrukcionistické pohanství (30,3 %), následované eklektickým nebo jiným pohanstvím (18,9 %), Rodnou vírou (13,1 %), Wiccou (9,4 %), Vlčím kultem (6,6 %), keltským rekonstrukcionismem (5,7 %), šamanismem (5,3 %), druidstvím (4,9 %), čarodějnictvím (3,3 %) a helénským (řeckým) rekonstrukcionismem (2,5 %) (tamtéž, str. 235).

Náboženská situace v současných západních společnostech

V souvislosti se vznikem a rozvojem novopohanství (a dalších nových náboženských hnutí) je třeba zohlednit širší náboženský vývoj společností, ve kterých tato hnutí vznikají. Co se současných evropských společností týče, je nezbytné zohlednit asi nejvíce skloňovaný koncept či teorii v souvislosti s jejich náboženským vývojem – sekularizací. Tímto pojmem bývá označován komplexní celospolečenský proces úpadku náboženské víry, popř. úpadek organizovaného náboženství, který byl některými autory, např. Peterem L. Bergerem, dáván do souvislosti s modernizací společnosti (Podolinská, 2008, s. 432; Berger, 1996, s. 4; Berger, 1969). Asi nejslavnější a nejvlivnější je teorie „odkouzlení světa“, se kterou poprvé přišel na konci 18. století Friedrich Schiller a následně ji přepracoval na konci 19. století Max Weber, který tento proces popsal jako síť společenských a intelektuálních sil, pramenící už v protestantské reformaci. Spolu s dalšími autory (např. Peter Berger nebo Alan Gilbert) pak Weber nacházel kořeny tohoto procesu již v židovském monoteismu, který z judaismu následně

5 Výsledky: Náboženská víra. Český statistický úřad [online]. 2021 Česká republika [cit. 2023-03-31]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira

6 „Obyvatelstvo podle víry v krajích“ Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 Česká republika in Vencálek, 2017.

převzalo křesťanství. Tento monoteismus podle Webera změnil sdílené představy o světě, ve kterém již nefigurují duchové a magie, a ačkoliv je sám o sobě dílem božím, není již božský sám o sobě. Rovněž s sebou židokřesťanská tradice nese jasné rozdělení mezi náboženskou a nenáboženskou sférou, což představuje nutný předpoklad sekularizace (Partridge 2004, str. 9–10).

Teorie sekularizace v pojetí konce náboženství začaly být již v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století zpochybňovány (Nešpor 2020, str. 12). I Peter L. Berger (1999), jeden z předních teoretiků sekularizační teze, tuto tezi záhy z velké části zavrhl a označil dnešní svět za stejně náboženský, jakým býval vždy. Jiní autoři pak rovněž tvrdí, že v současné pozdně moderní Evropě dochází současně k sekularizaci a desekularizaci – tedy k znovuožívání významu náboženství a jeho deprivatizaci (Podolinská 2008).

Ačkoliv byla sekularizace coby společenský jev popsána a vysvětlována mnoha různými způsoby, jistý pořádek může poskytnout klasifikace sekularizačních teorií Lindy Woodhead a Paula Heelase (in Partridge 2004, str. 8). Ti rozlišují čtyři druhy sekularizačních teorií: 1) teorie zmizení náboženství, které reflektují představy již z 19. století o tom, že náboženství se postupně ze západních společností vytratí; 2) teorie diferenciací, podle nichž se náboženství privatizuje a ztratí společenský význam; 3) teorie deintensifikace, podle nichž si náboženství zachová jistou roli ve společnosti, avšak mnohem menší či slabší; a nakonec 4) teorie koexistence, podle nichž dojde k sekularizaci v určitých sférách a v jiných kontextech se náboženství udrží či dokonce posílí.

Osobně jsem pak ke svému výzkumu přistupoval s přesvědčením, pramenícím z velké části z výše citované literatury, že podmínky v současných „západních společnostech“, charakteristické mimo jiné individualismem, snadným přístupem k velkému množství různorodých informací, snadnou komunikací bez ohledu na vzdálenosti a v poměrně mnoha zemích zachovávanou svobodou vyznání, umožňují v jistém ohledu dynamičtější a komplexnější náboženský vývoj několika odlišnými směry. S ohledem na výše zmiňovanou literaturu (Partridge 2004, Podolinská 2008) věřím, že v současných podmínkách mohou být jak sekularizační, tak desekularizační teze v jistém smyslu validní současně, a to ve smyslu, že popisují dvě paralelně probíhající protichůdné společenské tendence, jejichž společné působení může ovlivňovat celospolečenský vývoj.

V souvislosti s výše prezentovanými teoriemi, je pro přesnější obraz současné náboženské situace dále třeba zmínit rozvoj tzv. nových náboženských hnutí. Zdeněk Vojtíšek (2017, str. 12) představuje nová náboženská hnutí jako „výsledky snahy lidí o inovaci svého náboženského života tak, aby více odpovídal jejich osobním potřebám i společenským poměrům“ a definuje je jako „společenství, které buď inovuje některé prvky jedné náboženské tradice, nebo přenáší tuto tradici do společnosti, v níž dosud nebyla přítomna (či byla přítomna v jiné podobě), anebo inovativně spojuje prvky několika náboženských tradic“ (2017, str. 14). Co se novopohanství týče, to bývá ze strany některých autorů řazeno mezi nová náboženská hnutí (např. Strmiska 2005), zároveň je však třeba zohlednit skutečnost, že mnozí další autoři pracují s užším vymezením pojmu nová náboženská hnutí, např. označujícího skupiny s jasnou hranicí mezi členy a ostatními lidmi, soustředěné okolo charismatické ústřední

osobnosti (Urban 2015, str. 5). Přijmeme-li tuto definici, záleží pak na konkrétní pohanské organizaci, zda-li těmto kritériům odpovídá. Ačkoliv k novým náboženským hnutím lze přistupovat jako ke konkrétnější náboženské a společenské tendenci, někteří autoři, např. Olav Hammer a Mikael Rothstein (2012, str. 3), podotýkají, že kategorie nových náboženských hnutí v podstatě pouze označuje náboženství, která jsou nová, a že se ve svých způsobech organizace, doktrínách a rituálech ve skutečnosti poměrně dost podobají starším více etablovaným náboženstvím.

Toto organizované kolektivní úsilí je pak součástí ještě širšího trendu rostoucího zájmu o alternativní spiritualitu. Slovo „spiritualita“, původně pojem z křesťanského prostředí, pronikl jak do akademické sféry, tak do širší společnosti, kde s sebou podle Kate Hunt (in Partridge 2004, str. 48) nese asociaci s otevřenějším pohledem na svět (obecně ceněným v současné společnosti) a začal být užíván jako jistý protipól slova „náboženství“, které podle ní začalo být mnohými vnímáno jako příliš uzavřené a lpějící na svých doktrínách bez hlubší úvahy. Tuto změnu ve vnímání těchto pojmů pak Christopher Partridge (2004, str. 48) podkládá mj. výsledky průzkumů z Velké Británie z přelomu tisíciletí, podle nichž se 31 % dotazovaných označilo za spirituální, zatímco pouze 27 % deklarovalo příslušnost k náboženství. Dana Hamplová (2008, str. 704–705) odkazuje na mnoho autorů, kteří upozorňují na poměrně vysokou víru v nadpřirozeno v evropských společnostech a na pronikání náboženských a kvazináboženských konceptů (jako např. víru v horoskopy nebo zájem o východní medicínu) do různých sfér života. Spolu s označením spiritualita je rovněž třeba zmínit označení New Age, případně New Age spiritualita, které podle Hugh B. Urbana označuje, ve srovnání s výše zmíněnou kategorií nových náboženských hnutí „mnohem více beztvarou, diverznější a decentralizovanější sítí věr a praxí s kořeny v 19. století, která získala vliv zejména od 60. a 70. let minulého století“ (Urban 2015, str. 5).

Co se týče náboženské situace v České republice, ta se v mnoha mezinárodních komparativních průzkumech dlouhodobě řadí mezi země s nejnižší mírou religiozity (Lužný a Navrátilová 2001 in Václavík, Hamplová a Nešpor 2018, str. 100). Statistické průzkumy poukazují na to, že v České republice je nízká míra náboženské příslušnosti, malá účast na bohoslužbách a systematické náboženské vzdělání je v současném českém kontextu velmi vzácné (Dostálová 2014, str. 257). V tomto ohledu bývá Česká republika mnohdy považována za výjimku dokonce i mezi jinými postkomunistickými zeměmi, rovněž ovlivněnými více než půl stoletím trvajících režimy s otevřeně protináboženskými postoji (Zrinščak 2004, Müller 2011 in Václavík, Hamplová a Nešpor 2018, str. 100). Rostoucí nedůvěru vůči náboženským institucím (zejména katolické církvi), rostoucí nezáměr o náboženství a sklony k jeho privatizaci lze vysledovat již do období první republiky (1918–1938) a náboženskou situaci v zemi rovněž silně ovlivnil odsun asi 2,6 milionu Němců, převážně katolického (avšak nejen katolického) vyznání, po druhé světové válce (Václavík, Hamplová a Nešpor 2008, str. 101–102). Nedůvěru vůči náboženským institucím a nezáměr o náboženství pak mezi lety 1948 a 1989 dále prohloubil komunistický režim, který v případě české společnosti ani nemusel přijít s radikálně odlišnými novými postoji, jelikož mohl stavět na již existujících tendencích (tamtéž, str. 102).

První sčítání lidu po pádu komunistického režimu, které proběhlo v roce 1991, odhalilo značné regionální rozdíly v míře religiozity, zejména méně nábožensky založenými Čechami a více nábožensky, zejména katolicky, orientovanou Moravou a rovněž rozdíly mezi více nábožensky založeným vnitrozemím a po druhé světové válce vylidněným a poté znovu osídlovaným pohraničím s nižší mírou tradiční církevní religiozity (tamtéž, str. 103). Během 90. let pak mainstreamové církve ztratily značnou část (přibližně 30 % až 45 %) členů, zejména kvůli mortalitě a neschopnosti získat dostatečné množství konvertitů, avšak menší a alternativní skupiny, ať už křesťanské nebo nekřesťanské, zažívaly v tomto období relativní úspěch (tamtéž, str. 104–105).

V posledním sčítání lidu v roce 2021 zaškrtno z asi 10,5 milionu obyvatel přes 5 milionů respondentů kolonku „bez náboženské víry“, a další více než 3 miliony náboženskou víru neuvedlo. Téměř jeden milion pak deklaroval, že jsou „věřící, nehlásící se k církvi, náboženské společnosti nebo směru“ a u zbylých 1,37 milionu respondentů, kteří se k nějaké příslušnosti hlásili, šlo ve většině případů o některou z křesťanských církví v čele s církví římskokatolickou⁷. Ačkoliv tak mohou tyto výsledky působit jako další důkaz všeobecné apatie české společnosti ve vztahu k náboženství, je třeba zohlednit fakt, že značné množství respondentů odmítlo svoji náboženskou víru deklarovat, a rovněž je třeba vzít v potaz relativní růst menších křesťanských skupin a alternativních náboženských skupin pozorovatelný již od sametové revoluce. Součástí těchto rostoucích „alternativních“ náboženských skupin představují též skupiny pohanské včetně Slovanského kruhu, jejichž rozvoj v kontextu porevoluční české společnosti pokračuje do dnešních dnů.

Slovanský kruh

Organizace Slovanský kruh byla dle vlastních slov⁸ založena v roce 2014, coby občanské sdružení, později jako spolek, který se dle svých slov zabývá „studiem a aplikací poznatků o naší domorodé slovanské tradici“ a deklaruje jako svůj cíl „obnovu naší domorodé tradice“. V současné době patří mezi nejaktivnější pohanské skupiny působící na území České republiky. Na rozdíl od většiny ostatních pohanských skupin, které se v současné době obvykle scházejí pouze několikrát do roka, pořádá Slovanský kruh svá setkání zhruba jednou za měsíc i častěji a počet jeho členů postupně roste.

Co se jejich aktivity týče, ústřední roli hrají oslavy každoročních svátků, které představují v mnoha případech období lidových českých svátků, na jejichž předkřesťanský původ se členové Slovanského kruhu snaží navázat. Spadají sem například oslavy slunovratů, rovnodenností, Velikonoc, Hromnic nebo Dožínek. Mimo tyto oslavy pořádá Slovanský kruh také různá další setkání včetně přednášek o pohanství pro širší veřejnost. Dále stojí za zmínku například přednáškový cyklus Škola slovanských tradic, výlety na historicky významná místa, tábory pro děti a různá další setkání. Nakonec je třeba zmínit, že Slovanský kruh každoročně

7 Výsledky: Náboženská víra. Český statistický úřad [online]. 2021 Česká republika [cit. 2023-03-31]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira

8 Založení spolku. Oficiální stránky Slovanského kruhu [online]. 22.2.2015 [cit. 2023-02-23]. Dostupné z: www.slovanskykruh.cz/2015/02/spolek/

pořádá Mezinárodní festival domorodých tradic Rodokruh, kde vystupují přednášející, umělci, řemeslníci a další hosté z celého světa.

Vedle setkání se pak jednotliví členové věnují studiu pramenů o starých Slovanech, jejich duchovním životě a způsobu života, v nichž nacházejí prvky, které různými způsoby a v různé míře integrují do svého každodenního života a do individuální i kolektivní náboženské praxe. Přicházejí tak například do kontaktu s pohanskými mytologiemi, které mohou spolu s dobovými výpověďmi o starých Slovanech, archeologickými nálezy, folklórem, nebo etymologií sloužit jako zdroje pro (re)konstrukci pohanských rituálů, pro osobní duchovní rozvoj a taktéž jako zdroj prvků životního stylu, někdy kupříkladu v podobě oblékání, koňičků nebo v rámci praktikování některých historických řemesel či druhů umění. I přes své značně rekonstrukcionistické směřování usilující o oživení náboženství pohanských Slovanů aplikuje Slovanský kruh v omezené míře náboženské a kulturní prvky z jiného, neslovanického prostředí, včetně současných mimoevropských kultur. Do určité míry pak členové i Slovanský kruh jako celek aplikují i nové, vlastní prvky, což je dáno především relativním nedostatkem pramenů o starém slovanském pohanství, určitou mírou nutnosti přizpůsobit pohanství současným podmínkám a nakonec relativně individualistickým, nehierarchickým a v jistém smyslu spontánním či „organickým“ přístupem k tomu, jakým směrem je duchovní život jedinců i celé organizace veden.

Jedním z hlavních úspěchů (a zároveň jedním z jejich hlavních cílů) organizace Slovanský kruh bylo založení Náboženské společnosti Slované v roce 2022 a její registrace coby oficiální, státem uznané náboženské společnosti. Nově vzniklá náboženská společnost Slované tak představuje první pohanskou společnost, která o registraci usilovala a dosáhla jí (Vojtíšek 2022). Podle slov některých členů Slovanského kruhu (jaro 2023) tím Slovanský kruh do jisté míry „splnil svojí misi“ a aktivity Slovanského kruhu má postupně přebírat Náboženská společnost Slované a její v současné době postupně vznikající lokální, regionální a krajské obce. Příslušnost k nově vzniklé společnosti Slované má stvrzovat schválení přihlášky ke členství ve společnosti, popř. některé z jejich obcí, a celkově se od přerodu Slovanského kruhu v Náboženskou společnost Slované očekává určitá míra restrukturalizace.

Rituál

Definice rituálu

Při svém výzkumu jsem rovněž reflektoval relevantní společenskovední literaturu, zaměřenou na rituály a jejich roli ve společnostech. Vzhledem k tomu, že slovem rituál bývá až už v akademické komunitě, tak v širší společnosti, označováno množství rozmanitých náboženských i nenáboženských typů jednání napříč časem a prostorem, není příliš překvapivé, že se dosud neprosadila žádná dominantní definice tohoto pojmu. Co se etymologie týče, vychází slovo „rituál“ z latinského slova „ritus“ označujícího „formu a způsob náboženských obřadů,

náboženský zvyk nebo obřad“⁹. V širší společnosti se pak z historických důvodů prosadila asociace pojmu „rituál“ s ceremoniemi či obřady (Kádár 2017, str. 48). Jako příklad alespoň jedné z akademických definic mohu uvést definici skotského antropologa a jednoho z předních antropologů zabývajících se rituálem, Victora W. Turnera, který rituál definuje jako „stereotypní sled činností zahrnující gesta, slova a předměty, prováděný na odlehlém místě a určený k ovlivnění nadpřirozených entit nebo sil ve prospěch cílů a zájmů aktérů“ (1973, str. 1100).

Někteří autoři však považují za nutné definice rituálu rozšířit tak, aby dokázaly zachytit větší škálu lidského jednání, kterému přisuzují rituální povahu. Například podle Dániela Z. Kádára (2017, str. 50–51) je jedním ze zásadních problémů akademických i obecných definic rituálu to, že tyto definice mnohdy zahrnují pouze rituální praktiky, které jsou jasně ohraničené od toho, co je považováno za „každodennost“, přičemž ignorují praktiky jiné, které ohraničené nejsou vůbec, nebo pouze v menší míře a z pozice výzkumníka mohou zůstat nepovšimnuty. Kádár identifikoval rituální činnost, často ve skryté podobě, v každodenním životě včetně mezilidských interakcí, přičemž rituály v obecně zažitém pojetí, coby ceremonie či obřadu, podle Kádára představují pouze jeden z mnoha druhů mezilidských interakcí, které lze chápat jako rituály (Kádár 2017, str. 48).

Klíčové texty o rituálu

Jednou z předních a zároveň průkopnických společenskovedních prací na téma rituálu představuje kniha „Přechodové rituály“ (1909) francouzského folkloristy a antropologa Arnolda van Gennepa. Pojmem „přechodové rituály“ (francouzsky „rites de passage“) nazývá van Gennep rituály, existující v různých podobách napříč kulturami spjaté s přechodem jedince od jedné životní etapy, zaměstnání, nebo obecně stavu ke stavu novému¹⁰, přičemž identifikoval tři druhy přechodových rituálů (které lze též chápat jako tři fáze přechodu od jednoho stavu k druhému), a to rituály prelimitální (představující odloučení od předchozího stavu), prahové či liminální (představující pomezí) a postlimitální (představující sloučení či přijetí) (1909, str. 19).

Do kategorie přechodových obřadů pak van Gennep řadí rovněž i „obřady vztahující se ke kosmickým přechodům: od jednoho měsíce k druhému (například obřady úplňku), od jednoho ročního období k druhému (slunovraty, rovnodennosti) či od jednoho roku k druhému (Nový rok atd.)“ (1909, str. 13). Tyto obřady podle van Gennepa zahrnují přechodové rituály a „sympatetické“¹¹ rituály oplodnění, rozmnožování a růstu“ (1909, str. 165). V rámci

9 Charlton T. Lewis, Charles Short, A Latin Dictionary, 1879. Perseus Digital Library [online]. Medford, Massachusetts: Department of Classical Studies, Tufts University [cit. 2023-06-03]. Dostupné z: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=ritus>

10 Může se jednat například o přechodové rituály spjaté s materiálním přechodem (např. přechod hranic, průchod významnou bránou, obětování při zakládání budovy), s přijetím cizinců, rituály spjaté s těhotenstvím a porodem, narozením, dětstvím, spadají sem též rituály iniciační včetně rituálů přechodu do dospělosti, dále např. rituály související se zasnubami, rituály svatby nebo rituály pohřební, kterým van Gennep věnuje jednotlivé kapitoly.

11 Tímto způsobem van Gennep označuje rituály „které se zakládají na víře v působení podobného na podobné, opaku na opak, nádoby na obsah a na opak, části na celek a naopak, napodobeniny na skutečný předmět nebo bytost a naopak, slova na čin“ (1909, str. 14).

rituálů týkajících se změn ročních období může podle van Gennepa spočívat rituál odluky (preliminární) například ve vyhánění zimy nebo smrti zimy a rituál přijetí v přinesení léta do vsi nebo jeho zrození (1909, str. 164). Pro tento druh obřadů obecně je pak podle něho typické „dramatické znázornění smrti a znovuzrození měsíce, ročního období, roku, rostlinstva a božstev, které vegetaci mají na starost“ (tamtéž, str. 167), přičemž metaforu smrti a narození identifikuje van Gennep v mnoha druzích přechodových rituálů.

Dalším významným autorem, který se ve svém díle podrobně věnoval rituálům, byl britský antropolog, jeden z předních představitelů tzv. symbolické antropologie, Victor Turner. Ten proslul především svým výzkumem v Zambii u kmene Ndembu (Turner, 1969), kde navštěvoval místní rituály a analyzoval je s důrazem na jejich symboliku¹², kulturní kontext a kromě toho například s ohledem na etymologii rituálního pojmosloví, písní atd. Zároveň ve svém díle navázal na van Gennepův koncept liminality (mezistavu či pomezí). Ta, coby fundamentální aspekt lidské zkušenosti, je podle Turnera charakteristická tím, že se spolu se svým nositelem „vymykají nebo vypadávají ze sítě klasifikací, které za normálních okolností stavu a postavení umisťují v kulturním prostoru“ (tamtéž, str. 96) a identifikoval liminalitu v mnoha kontextech napříč společnostmi a časem. Rovněž popsal jak v souvislosti s liminalitou (mj. i v některých rituálních kontextech) může vznikat jakýsi alternativní model mezilidských vztahů, který nazval „communitas“ a který je charakteristický nestrukturovaností (nebo rudimentární strukturovaností), nediferencovaností a rovností všech členů (tamtéž, str. 97). Jeden z nápadných projevů communitas pak identifikoval v podobě tzv. miléniových náboženských hnutí, u nichž vyzoroval mnoho charakteristických rysů communitas¹³. Podle Turnera (1969, str. 190) se pak společenský vývoj jeví jako dialektický proces střídajících se fází běžné struktury a communitas.

Co se týče rituálů v obřadním kontextu, shledal jsem za užitečnou a ve vztahu k mému výzkumu velmi relevantní knihu Ulricha Demmera a Martina Gaenzleho „The Power of Discourse in Ritual Performance“, zaměřenou na způsoby, jakými je v rituálních performancích používán jazyk, mimo jiné coby „důležité mocenské médium, umožňující mluvčím konstruovat a redefinovat mezilidské vztahy a kulturní koncepty“ (Demmer a Gaenzle 2007, str. 1). Demmer a Gaenzle v této knize představují studie dalších autorů, kteří zkoumali rituály v různých světových kulturách které „vytvářely různými způsoby arény diskurzu (zde chápáno jako používání jazyka v dané interakci) v jejichž rámci byly používány verbální strategie k transformaci společenských vztahů, morálních otázek a postojů k sociokulturním realitám“ (tamtéž, str. 1). Na jazyk v rituálu bylo zejména ve starších etnografických pracích mnohdy nahlíženo jako na striktně formalizovaný a repetitivní, čímž se jazyk stává více nástrojem sociální kontroly na úkor své schopnosti přenášet významů (Demmer a Gaenzle 2007, str. 5) a jako na pouhý odraz společenských či kosmických struktur, morálních řádů

12 S ohledem na aktuální používání symbolů ve specifických kontextech konkrétními jednotlivci.

13 Jako například „stejnorodost, rovnost, anonymitu, absenci majetku (...) sesazení všech lidí na stejnou úroveň postavení, nošení stejného oděvu (...), sexuální zdrženlivost (nebo její protiklad ...), zmenšení pohlavních rozdílů (...), zrušení hodností, pokoru, zanedbávání svého vzhledu, nesobeckost, naprostou poslušnost prorokovi nebo vůdci, posvátné učení, zdůrazňování religiózního oproti sekulárnímu, určité postoje a chování, zproštění královských práv a povinností (...) prostý způsob řeči a chování, posvátné bláznovství, přijímání bolesti a utrpení atd.“ (Turner 1969, str. 110)

a světonázorů. V práci Demmera, Gaenszleho a dalších autorů, jejichž výzkumy jsou v této knize představeny, je jazyk rituálu prezentován jako kreativní, na kontext citlivé médium s mnohem větší mírou aktérství, pragmatismu a poetičnosti (tamtéž, str. 5).

Náboženská zkušenost

Druhým cílem mého výzkumu bylo, vedle pozorování průběhu rituálů Slovanského kruhu, zachycení náboženské zkušenosti a obecně prožitků účastníků těchto setkání. Avšak stejně jako v případě pojmů představených v předchozích podkapitolách, není náboženskou zkušenost, ani samotné náboženství, snadné vymežit.

Průkopníkem výzkumu náboženských zkušeností byl na přelomu 19. a 20. století americký psycholog William James, v jehož době již existovaly mnohé definice slova náboženství a vymezení jeho podstaty, což sám považoval za důkaz toho, že „slovo náboženství nemůže znamenat jediný základní pojem nebo samostatnou věc, nýbrž že je to spíše jméno hromadné“ (1902, str. 27). To samé pak platí i pro to, co James nazýval „náboženské cítění“, které rovněž představuje „hromadné jméno shrnující to množství citů, které náboženské předměty střídavě vzbuzují“ (1902, str. 28). James zároveň identifikoval v náboženství dvě hlavní roviny – na jedné straně náboženství naukové (zahrnující například věrouku, podobu obřadů nebo církevní organizaci) a náboženství osobní, které představovalo hlavní předmět jeho zkoumání¹⁴ (1902, str. 29–30). V jednom ze svých nejslavnějších děl „Druhy náboženské zkušenosti“ (1902) pak zkoumal výpovědi lidí s různým náboženským zázemím (např. křesťanství, buddhismus a hinduismus) s cílem pochopit podstatu náboženské zkušenosti a odhalit, jaké podoby může mít. Jak poukazuje americký psycholog Ralph W. Hood, již jenom z podtitulu původního vydání této slavné Jamesovy knihy – „A Study in Human Nature“ je zřejmé, že James vycházel z předpokladu, že „náboženská zkušenost představuje fundamentální aspekt toho, co znamená být člověkem“ (2009, str. 189).

V rámci současné antropologie náboženství je otázka, zda-li a nakolik představuje náboženská zkušenost univerzální lidskou zkušenost a do jaké míry se jedná o produkt konkrétního sociokulturního kontextu, předmětem přetrvávajících diskuzí, přičemž zejména do 70. a 80. let byly náboženské prožitky většinou chápány jako do jisté míry univerzální a s příchodem postmodernismu začaly být tyto představy častěji zpochybňovány. Náboženská zkušenost začala být stále častěji zkoumaná z perspektivy konstruktivního a atribučního přístupu, který se zaměřoval například na to, „jak, kdy, kde a proč jsou některé zkušenosti samotnými aktéry klasifikovány a interpretovány jako náboženské“ a na zkoumání „dynamiky náboženského diskurzu“ – tedy jak náboženské tradice, instituce a komunity poskytují aktérům novou slovní zásobu nebo „universe of discourse“ – „svět či prostor diskurzu“, jehož prostřednictvím interpretují své prožité zkušenosti, jakožto z náboženského hlediska významné (Winchester 2022, str. 13). Kromě toho se však autoři nedávných prací rovněž

14 Ve své práci náboženství, coby předmět svého výzkumu vymezuje jako „city, skutky a zkušenosti jednotlivých lidí v jejich osamocенosti, pokud si sami uvědomují svůj vztah k božstvu, ať za toto božstvo pokládají cokoliv.“ (James 1902, str. 31)

zaměřili na to, jakou roli hrají „tělesné, smyslové, estetické či obecněji nediskurzivní sféry náboženské praxe“ při vytváření zkušeností, považovaných za náboženské (Taves 2009 in Winchester 2022, str. 13).

Jako příklad tohoto přístupu mohu uvést práci Julie L. Cassaniti a Tanyi M. Luhrmann (2014), v níž poukazují na nutnost přímého srovnávání spirituálních zkušeností, které podle nich odhalí ústřední roli společenských faktorů na tyto prožitky a zpochybní tak myšlenku organických univerzálních spirituálních fenoménů, která se opírá např. o teorie některých neurovědců. Pro účely srovnávání rozlišují 1) jevy, které daná osoba označí za spirituální, ale které takto rozpozná podle obvykle velmi široké škály prožitků jako husí kůže, mravenčení, změn teploty či různých změn v prožívání; 2) „bodily affordances“ – jevy jako návaly adrenalinu, třes, mdloby a pláč, ke kterým dochází v různých situacích, ale v některých kontextech umožňují výklad jakožto náboženské zkušenosti a nakonec 3) mimořádné anomální jevy, které bývají vykládány v souvislosti s nadpřirozenem často, mezi něž patří např. halucinace, dějá vu, spánkové paralýzy, mimotělní zkušenosti nebo prožitky blízké smrti (Cassaniti, Luhrmann 2014, str. 334–335). V rámci svého srovnávacího výzkumu mezi členy jedné z evangelických církví v USA a thajskými buddhisty pak zjistili, že četnost některých z výše vyjmenovaných jevů se mezi těmito dvěma skupinami respondentů značně lišila, což podle nich souvisí například s tím, zda-li daný náboženský směr daný jev pojmenoval¹⁵ nebo s tím, jak dané náboženství a kultura v širším slova smyslu nahlíží na různé druhy zkušeností a prožitků, jak kterým z nich přisuzuje hodnotu a které považuje za žádoucí¹⁶ (2014, str. 336–337).

Co se mého výzkumu týče, přistupoval jsem, na základě relevantní literatury k tématu náboženské zkušenosti a náboženství obecně s předpokladem, že sice nevyklučuji možnost univerzálních aspektů náboženské zkušenosti¹⁷, zároveň si ale plně uvědomuji a zohledňuji skutečnost, že vše, co lze zahrnout pod pojem náboženství a co s náboženstvím souvisí, včetně náboženské zkušenosti, je pod vlivem nepředstavitelného množství společenských a kulturních faktorů. V souvislosti s tím ve svém výzkumu rovněž vycházím z předpokladu, že vedle množství různorodých náboženských zkušeností popsaných, klasifikovaných a interpretovaných ze strany akademické obce, je rovněž třeba vzít v potaz předpoklad, že každý člověk disponuje do jisté míry jedinečným chápáním toho, co je a není náboženské či duchovní a co je a není náboženská nebo spirituální zkušenost. Věřím, že zkoumání tohoto chápání může také podhalit některé prvky náboženského diskurzu, který může různými způsoby ovlivňovat a být ovlivňován ostatními rovinami a prvky náboženského života účastníků.

V obecnější rovině jsem dále zohledňoval skutečnost, že konkrétní náboženskou zkušenost lze zachytit a zkoumat vždy pouze ve zprostředkované podobě. Jak nakonec poznamenal

15 Například v thajštině existuje již delší dobu zažitý pojem označující to, co my známe jako „spánkovou paralýzu“, kterou thajští buddhisté popisovali častěji než američtí evangelíci (Cassaniti, Luhrmann 2014, str. 336).

16 Thajští buddhisté například cení více odpoutání a vyvázání se z koloběhu utrpení a zároveň popisují častěji prožitky klidu, lehkosti, pocitu prázdnoty, apod., zatímco charismatická evangelická spiritualita se zaměřuje na prožitek přítomnosti Boha a komunikace s ním, což podle autorů vede k tomu, že nezvyklé pocity a silné emocionální prožitky jsou přisuzovány právě Bohu a rovněž jsou těmito americkými evangelíky popisovány častěji. (Cassaniti, Luhrmann 2014, str. 336–337).

17 Čímž zároveň respektuji přesvědčení některých respondentů a dalších návštěvníků setkání SK, podle nichž existuje nějaká společná podstata všech náboženství.

již William James, při výpovědích o prožitcích respondenti popisují něco, co se již stalo a toto líčení se tak do značné míry liší od samotného popisovaného prožitku (Bagger 1999, str. 24). V souvislosti s tím jsem rovněž zohledňoval již zmíněný předpoklad velkého množství společenských a kulturních faktorů, ovlivňujících mimo jiné i obsah a formu výpovědí respondentů.

III. Cíle a metody výzkumu

Vzhledem k povaze předmětu mého výzkumu, tedy skupinového rituálu a dalších skupinových aktivit Slovanského kruhu a náboženských zkušeností jejich návštěvníků, jsem se rozhodl zvolit pro svůj výzkum kombinaci metod zúčastněného pozorování na setkáních Slovanského kruhu a polostrukturovaných rozhovorů s návštěvníky těchto setkání. Tímto způsobem se jsem snažil zachytit a analyzovat dvě vzájemně propojené roviny duchovního života návštěvníků těchto setkání – na jedné straně podoby a průběh těchto setkání, představujících základ kolektivní náboženské praxe této organizace, na straně druhé pak perspektivu jednotlivých účastníků a jejich zkušenost. Cílem mého výzkumu je hledání odpovědí na následující výzkumné otázky:

- Jak probíhají rituály a další setkání Slovanského kruhu?
- Jak popisují a interpretují účastníci svoje zkušenosti ze setkání včetně těch náboženských?
- Jakou roli ve svých každodenních životech přisuzují účastníci zkušenostem ze setkání a setkáním samotným?
- Jak popisují účastníci svoji náboženskou praxi mimo setkání Slovanského kruhu?

Zúčastněné pozorování

První ze dvou hlavních metod sběru dat potřebných k zodpovězení výzkumných bylo zúčastněné pozorování, jež bývá považováno za primární metodu antropologického terénního výzkumu (Demunck a Sobo 1998 in Kawulich 2005, str. 2). Catherina, Marshall a Gretchen B. Rossman (1989 in Kawulich 2005, str. 2) jej definují jako „systematický popis událostí, chování a artefaktů sociálního prostředí zvolených ke zkoumání“. Jean J. Schensul a Margaret D. LeCompte (2013 in Fritzová 2016, str. 96) dále popisují zúčastněné pozorování jako: „metodu / techniku sběru dat, která vyžaduje, aby výzkumník byl osobně zapojený do každodenní činnosti s lidmi zkoumanými v terénu a vše aby skutečně zaznamenával.“

Ze své podstaty má zúčastněné pozorování mnoho předností a umožňuje zachytit mnoho informací, které skrze jiné metody zachytit nelze. Co se těchto předností týče, Victor C. DeMunck a Elisa J. Sobo (1998 in Kawulich 2005, str. 6) zmiňují že zúčastněné pozorování umožňuje vytváření bohatého detailního popisu, jehož předmětem jsou především chování, záměry a situace a události, a to, jak je mohou chápat informátoři. H. Russell Bernard (1994 in Kawulich 2005, str. 5) dále zmiňuje že tato metoda umožňuje výzkumníkovi lépe porozumět dění v rámci dané kultury a činí vlastní interpretace pozorování důvěryhodnějšími. Dlouhodobější pobyt výzkumníka v komunitě podle Bernarda rovněž umožňuje přístup k soukromějším aktivitám (či tzv. „backstage culture“ [viz DeMunck a Sobo (1998) in Kawulich 2005, str. 6]) a snižuje míru reaktivity aktérů (tj. odlišného chování v důsledku toho, že si aktéři uvědomují, že jsou předmětem zkoumání). Mezi nevýhodami, na které, co se týče zúčastněného pozorování, bývá poukazováno, jsou např. subjektivita, nejednoznačnost a selektivní perspektiva výzkumníka (Fritzová 2016, str. 95; Johnson and Sackett 1998 in

Kawulich 2005, str. 6), což jsem se snažil v celém svém výzkumu reflektovat a pokud možno podchytit. Další autoři (např. Schensul, Schensul a Le Compte 1999 in Kawulich 2005, str. 7) upozorňují, že při zúčastněném pozorování není většina aktérů v plné míře účastníky života dané komunity a mohou mít do terénu v různé míře omezený přístup.

Během svého výzkumu jsem měl příležitost navštívit celkem dvanáct setkání Slovanského kruhu, přičemž jsem se snažil o to, zachytit průběh všech pravidelných svátků slavených Slovanským kruhem a i dalších druhů setkání. Vedle pozorování a zaznamenávání pokud možno co největšího množství relevantních informací do mého deníku a mobilního telefonu, zahrnovaly moje návštěvy rovněž účast na veškerých společných aktivitách, seznamování se s účastníky a množství konverzací na nejrůznější témata. Skrze pobyt v tomto prostředí a účast na veškerém dění jsem tak zároveň měl příležitost prožít atmosféru míst a setkání a obecně nahromadit spoustu různorodých zkušeností, o nichž jsem přesvědčený, že mi alespoň do jisté míry mohly přiblížit perspektivy ostatních účastníků těchto setkání.

Rozhovory

Druhou ze zvolených technik sběru dat představoval polostrukturovaný rozhovor s osmi účastníky setkání Slovanského kruhu, který sám o sobě představuje v rámci etnografie jednu z nejběžnějších technik sběru dat a je jakousi střední cestou mezi rozhovorem strukturovaným a nestrukturovaným, přičemž je charakteristický kladením několika předem připravených klíčových otázek (Madden 2010, str. 67–68). Důvodem zvolení této metody byla na jedné straně snaha získat od respondentů s pomocí klíčových otázek informace, které jsou ve vztahu ke stanovenému výzkumnému problému a výzkumným otázkám dostatečně relevantní a zároveň poskytnout respondentům dostatek prostoru k tomu, aby mohli otevírat podle svého nová témata, soustředit se ve svých odpovědích lépe na to, co oni sami považují za důležité a všeobecně jim zajistit podmínky k snazšímu a přirozenějšímu sebevyjádření.

Co se výběru respondentů týče, ten probíhal více méně spontánně, kdy jsem se během setkání dával do řeči s jednotlivými účastníky, představoval jsem jim stručně svůj výzkum a nabízel jsem jim, zda-li se nechtějí rozhovorů zúčastnit. V průběhu mého výzkumu jsem měl příležitost oslovit ohledně rozhovoru přibližně dvacet návštěvníků setkání, z nichž nakonec rozhovor poskytlo osm, jelikož někteří z oslovených účast na rozhovoru odmítli a s jinými z nich se nepodařilo spojit, případně dohodnout na termínu rozhovoru. S výjimkou jednoho rozhovoru probíhaly všechny z nich mimo samotná setkání, protože ta málokdy poskytovala prostor a vhodné podmínky pro realizaci (a mj. i záznam) rozhovorů, a protože jsem se chtěl plně soustředit na probíhající dění, bez jakéhokoliv narušování jejich průběhu. Z osmi realizovaných rozhovorů proběhlo šest osobně a zbylé dva online. Všechny rozhovory jsem si se svolením účastníků nahrával. Všechny respondenty jsem před zahájením rozhovoru náležitě seznámil s předmětem mého výzkumu, tématy na která se otázky v rozhovoru zaměřují a zároveň jsem je ujistil, že veškeré poskytnuté informace budou před odevzdáním práce a následným zveřejněním anonymizovány.

Na začátku rozhovorů jsem se nejprve, pro účely analýzy dat, respondentů ptal na jejich věk. Následně jsem účastníkům postupně kladl pět hlavních, předem připravených otázek (samozřejmě spolu s nejrůznějšími doplňujícími otázkami). První z nich zněla: *Jak označujete svoji spiritualitu nebo náboženskou příslušnost?* Účelem této otázky bylo na jednu stranu zjistit, které pojmy považuje daný respondent za správné a přijatelné a na druhou stranu poskytnout obecný orientační rámec pro následnou analýzu rozhovorů.

Druhá otázka se zaměřovala na to, *jak se ke svému současnému duchovnímu směru dostali a jak objevili Slovanský kruh?* Kromě toho, že jsem se s pomocí těchto otázek chtěl dobrat představ o začátku a následnému směřování jejich duchovní cesty, rovněž jsem doufal, že takto budu moci alespoň částečně poodhalit způsoby, jakými organizace Slovanský kruh získává návštěvníky a nové členy a zároveň tak snad i pomoci odhalit způsoby, jakými se v současné české společnosti pohanství může šířit.

Třetí otázka zněla: *Jak byste popsali své zkušenosti ze setkání?* Vzhledem k tomu, že náboženství a náboženskou zkušenost vymezují jak akademici, tak širší společnost mnoha různými způsoby a zároveň s ohledem na to, že náboženská zkušenost vždy do určité míry nějakým způsobem souvisí s širší škálou zkušeností, prožitků a s daným kontextem, jsem se rozhodl zachytit zkušenosti účastníků ze setkání v širším slova smyslu, tedy jak náboženské, tak nenáboženské. Důvodem tohoto rozhodnutí bylo pokusit se lépe pochopit, co vše může účast na setkáních pro jejich návštěvníky znamenat.

Čtvrtá otázka zněla: *Jakou roli hraje účast na setkání Slovanského kruhu ve vašem každodenním životě?* Cílem této otázky bylo mimo jiné odhalit hlubší motivace související s účastí na těchto setkání, přiblížit, zda-li a případně jak účastníci nahlíží na setkání a rituál v kontrastu s každodenním životem, a jaké mezi těmito dvěma pomyslnými sférami identifikují vzájemné vztahy a působení.

Poslední otázka se týkala toho, *zda-li účastníci provozují nějaké náboženské praktiky mimo setkání Slovanského kruhu.* Účelem této otázky bylo alespoň zprostředkovaně nahlédnout do více rovin jejich duchovního života, mezi nimiž lze předpokládat velké množství vzájemných souvislostí, stejně tak jako s veškerým děním na setkáních. Zároveň jsem se snažil zachytit a zprostředkovat způsoby, jakými účastníci nahlíží na svůj duchovní život a jeho jednotlivé prvky, jak to vše vysvětlují a jak vše prezentují. Vzhledem k tomu, že jsem během svého výzkumu vycházel z předpokladu, že každý jednotlivec chápe a vymezuje, co je a není náboženské či duchovní unikátním způsobem, který považují za hodný pozornosti sám o sobě, při kladení této otázky jsem respondenty ujišťoval, že mohou hovořit o čemkoliv, co za náboženské a duchovní považují oni sami. To samozřejmě vedlo k tomu, že respondenti popisovali širokou škálu nejrůznějších aktivit a dalších aspektů svých životů. Ačkoliv takto různorodá data je nepochybně obtížnější analyzovat a shrnout, věřím že pomáhají odkrýt různorodost rolí duchovna v životech respondentů, a způsobů, jakými k duchovním otázkám přistupují.

Po skončení jednotlivých setkání a rozhovorů jsem získaná data segmentoval (děлил na tzv. jednotky analýzy jako jsou např. řádky, odstavce a strany) a poté jsem je třídil podle

společných znaků za pomoci tzv. otevřeného kódování¹⁸. Pak následovala samotná analýza a interpretace veškerých dat, přičemž platilo, že již psaní zápisků během setkání zahrnovalo do jisté míry analýzu a interpretaci. V průběhu celé analýzy jsem prováděl tzv. poznámkování, tedy zachycování nejružnějších úvah, postřehů, poznámek k jednotlivým kódům a předběžných interpretací dat.

Hodnocení kvality výzkumu

Co se týče zvolených metod výzkumu, snažil jsem se v průběhu celé práce reflektovat jeho silné a slabé stránky. Zvolené metody, tedy zúčastněné pozorování a rozhovor, mohou především představovat zdroj velkého množství detailních informací, mnohé z nichž by byly pro jiné metodologické přístupy neviditelné. Porovná-li například zvolený polostrukturovaný rozhovor, řazený stejně jako zúčastněné pozorování mezi tzv. kvalitativní metody, s dotazníkovým šetřením, coby představitelem metod kvantitativních, lze předpokládat, že v rámci rozhovoru mohou mít respondenti více prostoru se vyjádřit, svoje odpovědi mohou případně hlouběji rozebrat a vysvětlit tak rovněž možné nejasnosti. Zároveň díky určité míře spontaneity v rozhovorech může dojít k otevření témat, která by při použití dotazníku zůstala zavřená.

Toto srovnání však zároveň odhaluje některé slabé stránky zvoleného postupu. Zatímco dotazníkové šetření totiž dokáže snadněji zachytit informace od většího množství účastníků a být zdrojem dat, která lze snadněji uspořádat, analyzovat a případně i zobecňovat, je u polostrukturovaných rozhovorů obtížnější získat odpovědi od stejně velkého množství respondentů a vzešlá data jsou s ohledem na svoji větší různorodost náročnější na třídění, analýzu a o to těžší je pak vzhledem k tomu všemu získané poznatky jakkoliv zobecňovat. S ohledem na zvolené výzkumné metody, jsem si také vědom skutečnosti, že jakožto účastník a pozorovatel setkání, tazatel v rozhovorech a autor této práce do celého svého výzkumu nevyhnutelně do jisté míry promítám svoji vlastní subjektivní perspektivu, a že zároveň moje přítomnost mohla v jisté míře terén různými způsoby ovlivňovat. Svůj osobní vliv na všech úrovních své práce jsem se však snažil co nejvíce reflektovat a ačkoliv získaná data byla ze své podstaty obtížnější na analýzu a lze je jenom obtížně a ve velmi omezené míře zobecňovat, poskytují v jistém ohledu unikátní pohled do duchovního života návštěvníků setkání Slovanského kruhu, v čemž mj. s ohledem na skutečnost, že tato organizace zatím nebyla předmětem žádného etnografického výzkumu, spatřuji hlavní smysl a přínos své práce.

V průběhu celého svého výzkumu jsem věnoval patřičnou pozornost tomu, aby byl výzkum ve všech ohledech eticky korektní. Od začátku svého terénního výzkumu jsem postupoval tak, aby nikomu nevznikl jakýkoli druh škody a aby bylo moje veškeré počínání v souladu s platnými zákony, a to včetně Zákona o zpracování osobních údajů č. 110 / 2019 Sb.

18 Otevřené kódování se vyznačuje tím, že jednotlivé kódy jsou odvozovány ze samotných dat, nikoli z teorie či výzkumného problému.

IV. Empirická část

V následující kapitole prezentuji průběh svého terénního výzkumu a poznatky, kterých jsem se během něho dobral. S ohledem na cíle výzkumu, zvolené výzkumné metody a povahu získaných dat, představuji zde prezentované informace zároveň odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Nejprve prezentuji poznatky, vycházející z mého zúčastněného pozorování v prostředí setkání Slovanského kruhu. Tím zároveň zodpovím první ze čtyř výzkumných otázek („Jak probíhají rituály a další setkání Slovanského kruhu?“). Další podkapitola bude věnovaná analýze rozhovorů s účastníky těchto setkání, čímž zároveň zodpovím zbývající tři výzkumné otázky („Jak popisují a interpretují účastníci svoje zkušenosti ze setkání včetně těch náboženských?“, „Jakou roli ve svých každodenních životech přisuzují účastníci zkušenostem ze setkání a setkáním samotným?“ a „Jak popisují účastníci svoji náboženskou praxi mimo setkání Slovanského kruhu?“).

Zúčastněné pozorování

Základ mého terénního výzkumu představovalo zúčastněné pozorování v průběhu dvanácti setkání Slovanského kruhu mezi říjnem 2021 a dubnem 2023. V této podkapitole prezentuji poznatky získané v rámci mého zúčastněného pozorování a tam, kde to bude možné, se pokusím tyto poznatky propojit s učením Slovanského kruhu, například co se týče výkladu základní symboliky nebo významu jednotlivých svátků a rituálních úkonů. Primárním zdrojem, z něhož v této kapitole čerpám, jsou mé terénní zápisky doplněné o výklad poskytnutý Zdeňkem Ordeltm a dalšími představiteli Slovanského kruhu. Všechny ostatní zdroje jsou uvedeny standardním způsobem.

Obecné rysy setkání Slovanského kruhu

Většina ze setkání, která jsem v průběhu svého terénního výzkumu navštívil, měla jisté společné prvky, které nyní, předtím než budu rozebírat svá pozorování na konkrétních setkáních, prezentuji spolu s obecnými charakteristikami těchto setkání.

Ve většině případů se jednalo o oslavy pravidelných svátků, které Slovanský kruh každoročně slaví a které v rámci učení této náboženské organizace představuje jako součást tzv. *Kola roku*. To popisuje Zdeněk Ordelt jako komplexní systém svátků, související s cyklem ročních období, zemědělským rokem a mytologií, včetně božstev, která jsou v dané svátky uctívána. Kolo roku pak podle Ordelta symbolizuje sluneční kotouč a představuje neustále se opakující koloběh tvořící tok času, přičemž hlavní čtyři sezónní svátky, oslavy slunovratů a rovnodenností, jsou pod patronátem jednoho ze slunečních bohů – Dažboga¹⁹.

V rámci oslav svátků *Kola roku* lze najít jak ustálené prvky, které jsou buď charakteristické pro oslavy konkrétního svátku (popřípadě svátky všechny), tak prvky které ustálené

19 Rozhovor se Zdeňkem Ordeltm, 23. 5. 2023.

nejsou a představují výsledek přizpůsobování se momentálním podmínkám a různorodosti přístupů ze strany různých vedoucích obřadů. Pro formování povahy a konkrétní podoby těchto svátků hledá Slovanský kruh do značné míry oporu v historických záznamech o staroslovanských i jiných pohanských tradicích a rovněž v českém nebo obecněji slovanském folklóru, z čehož vyplývá značné množství paralel mezi svátky Slovanského kruhu a svátky, které slaví širší česká společnost. Kromě těchto zdrojů čerpá Slovanský kruh též z dalších pohanských, případně mimoevropských duchovních tradic, což bývá zpravidla zdůvodňováno chybějícími prameny o přesné historické podobě náboženské praxe starých Slovanů. Svátky *Kola roku* slaví Slovanský kruh pravidelně každý rok buď přímo ve stejný den, nebo s mírnou odchylkou několika málo dní, přičemž je třeba zohlednit předpoklad, vyjadřovaný pořadateli při několika setkáních, že oslavy starých Slovanů mnohdy trvaly více dnů. Rituály spjaté s cyklem ročních období, zejména pak oslavy slunovratů, příchodu jara, podzimní sklizně a nastávající zimy, představují podle Michaela Strmisky (2005, str. 38) typický rys současného pohanství a vzhledem k jejich ústřední roli ve věrouce a náboženské praxi Slovanského kruhu budu ve výčtu všech navštívených setkání svátky *Kola roku* prezentovat jako první.

Téměř všechna ze setkání, která jsem během svého výzkumu navštívil, pojil čas a prostředí, které si Slovanský kruh pro svá setkání volí, což reflektuje představy a úvahy členů Slovanského kruhu o předkřesťanské pohanské duchovní tradici. Většina setkání začínala odpoledne či navečer a končila v nočních hodinách. Téměř všechna setkání se odehrávala na nějakém místě v přírodě, na loukách, v lesích nebo případně v městských parcích. Tato místa a jejich význam pro celý rituál a s ním spjaté zkušenosti představovala předmět zájmu a bohaté reflexe ze strany účastníků jak během setkání, tak během rozhovorů. V případě mnohých míst se podle pořadatelů setkání jednalo buď o místa historicky obývaná pohanskými Slovaný (případně i populacemi, které na našem území žily ještě před příchodem Slovanů), nebo se údajně jednalo o jejich posvátná místa jako jsou například posvátné háje nebo obřadní kameny. Některá z těchto míst jsou rovněž spojována s mýty a bájemi²⁰. Význam těchto míst dále rozvíjí mnohými deklarovaná víra, že tato místa, včetně stromů, řek, jezer a dalších součástí krajiny, obývají různé nadpřirozené bytosti, počínaje všemožnými skřítky či bludičkami a hlavními, velkými bohy konče. V případě některých míst hovořili někteří z vedoucích obřadů také o energetických bodech v okolní krajině, v kontextu s nimiž pak místo zvolené pro obřad představovali. Mnozí z účastníků také dle svých slov cítili jisté spojení s místem či podobné pocity což rozvedu v následující podkapitole věnované rozhovorům.

Je třeba rovněž zmínit a zohlednit skutečnost, že v podstatě všechna setkání byla pořádána na veřejných místech a docházelo tak občas k různým interakcím mezi návštěvníky setkání a kolemjdoucími. Ti se mnohdy zajímali o dění na obřadech a členové Slovanského kruhu jim rádi vysvětlili mnohé o tom, kdo jsou, co dělají, proč to dělají a nebo o dějinách Slovanů, místa a svém učení. V několika případech se tak kolemjdoucí lidé nakonec rozhodli setkání aktivně zúčastnit. Dále je však třeba zmínit, že v několika případech došlo k mírně konfliktním interakcím s okolím, například když se postarší křesťanský pár začal poněkud

20 Například jedno z míst setkání v pražském Podolí měla údajně navštěvovat kněžna Libuše a být tam i pohřbená.

rozhořčeně ptát některých účastníků jednoho ze setkání, proč pořádají čarodějnické obřady před sochou ukřižovaného Ježíše, nebo když na setkání v jednom z pražských parků přišel zjevně podnapilý kolemjdoucí a začal vyrušovat bubnujícího vedoucí obřadu hlasitými dotazy „jestli budou hrát taky Metallicu“, načež byl požádán, aby obřad nerušil a odešel. Někdy si pak kolemjdoucí obřady Slovanského kruhu fotografují, na což zpravidla účastníci setkání nijak nereagují.

Počet účastníků setkání Slovanského kruhu, které jsem měl příležitost v rámci mého výzkumu navštívit, poměrně kolísal. Nejmenších ze setkání, se účastnilo okolo deseti lidí a největších přibližně čtyřicet, v průměru pak okolo dvaceti. Je nutno podotknout, že některých z letních akcí jako např. Mezinárodní festival domorodých tradic Rodokruh, se údajně účastní dalece větší množství lidí. Někteří z účastníků setkání byli členy tzv. vnitřního kruhu, který představuje jakýsi vedoucí orgán Slovanského kruhu a jehož členové se zpravidla podílejí na organizaci setkání včetně vedení rituálů. Ostatní návštěvníci byli lidé, kteří se skupinou či novopohanstvím obecně sympatizují, zajímají se o ně nebo je tam přivedl nějaký známý. V několika případech se pak, jak jsem již zmínil, účastnili setkání i kolemjdoucí lidé.

Mnoho dalších společných prvků pojících téměř všechna navštívená setkání lze najít v jejich samotném průběhu a organizaci. Setkání bývají vedena některými z členů Slovanského kruhu a obvykle též již zmíněného vnitřního kruhu, kteří během setkání včetně rituálu vystupují v pozici mluvčích, přednášejících a celé setkání včetně rituálních úkonů vedou. Vedoucí obřadu bývají, stejně jako někteří z návštěvníků, oblečeni do reprodukcí historických oděvů, popřípadě oděvů historizujících, spjatých se starými Slovany, a rovněž zahrnujících vlivy a prvky z tradičních historických evropských kultur a někdy též kultur mimoevropských²¹. To se týká i různých předmětů, např. nástrojů nebo dekorací, které bývají součástí setkání. Ačkoliv však vedoucí obřadu mají v průběhu celého setkání, včetně jeho příprav a propagace ústřední roli, klíčovou roli hraje taktéž participace ostatních návštěvníků, s nimiž vedoucí obřad plánují, oznamují a šíří pomocí internetu a sociálních sítí, zajišťují přípravu setkání, místa a rituálů a společně různými způsoby participují na všech obřadních úkonech, k čemuž jsou vedoucími události mnohdy vedeni. Samotnou podobu organizace setkání bych charakterizoval jako částečně strukturovanou v tom smyslu, že se jako celek drží předem připraveného plánu a zároveň je na každém setkání v mnoha situacích ponechán prostor spontaneitě, improvizaci či konsenzu o jeho dalším průběhu mezi účastníky. Ačkoliv na mě rituály působily jako dobře strukturované, nesly se rovněž často v jakémsi „organickém“, „uvolněném“ duchu, v mnoha částech obřadu byl ponechán prostor humoru, podnětům ze strany návštěvníků a v průběhu celého setkání vedoucí přizpůsobovali své jednání i svoji řeč bezprostřední situaci²². Po většinu času si mezi sebou návštěvníci povídají, ale v určitých fázích obřadů jsou vedoucími vedeni k tomu, aby v daný moment nerušili.

21 Představiteli Slovanského kruhu bývá mnohdy doporučován pro rituální účely oděv bílé barvy.

22 Pro představu mohu jako případ uvést situaci, kdy vedoucí obřadu dovedl skupinu účastníků k znečištěné studánce, načež vyzval návštěvníky aby do studánky ponořili špičky prstů a společně se modlili, za účelem jejího opětovného vyčištění. Následně do studánky vlezl pes jednoho z návštěvníků, vytáhl z ní staré špinavé tričko, což vedoucí setkání hned prezentoval tak, že „jí už pejsek začal čistit“.

Každému ze setkání předcházela několikahodinová (v mnoha případech prý i delší) příprava, zahrnující mimo jiné plánování, materiální zajišťování obřadu, či přípravu a výzdobu obřadního místa. Podoba takového obřadního místa zahrnuje jisté prvky, které jsou společné pro většinu pořádaných setkání. Jedním z nich je obřadní posvátný oheň, na jehož stavbě se obvykle podílí mnoho členů skupiny a který představuje jakýsi ústřední bod v daných obřadních úkonech a pro setkání jako celek, přičemž v různých částech setkání, ať už při přednášení vedoucích, tak v rámci některých obřadů, stojí návštěvníci často okolo ohně v kruhu. Součástí obřadního místa rovněž často bývá oheň druhý, který slouží ve volnějších částech setkání, obvykle po skončení obřadních úkonů, ke grilování jídla. To souvisí se třetím prvkem vyskytujícím se na téměř každém setkání Slovanského kruhu, kterým je oltář, dřevěnými soškami a dalšími věcmi zdobené místo, nacházející se obvykle buď na zemi, nebo na velkém kameni, kam mnozí z návštěvníků přinášejí (většinou doma připravované) potraviny a nápoje. Část z nich představuje obětiny bohům, bytostem okolo nás, předkům či místu²³ a o zbytek (zpravidla většinu) potravin a nápojů se poté, obvykle po skončení obřadních úkonů, podělí všichni návštěvníci. Kromě těchto prvků se obřadní místo uzpůsobovalo potřebám daných svátků, kterým se budu v této podkapitole věnovat později.

Co se týče obvyklého průběhu setkání, zpravidla začíná tak, že poté, co je vše připraveno, vedoucí představí sebe a Slovanský kruh, dále i následující program, význam daného svátku a jeho oslav a často i místo, kde se dané setkání koná. Toto propojování náboženské a dejme tomu naučné složky odráží skutečnost, že mezi návštěvníky byli lidé s různou situovaností ve vztahu ke Slovanskému kruhu a s různou úrovní znalostí souvisejících s touto formou spirituality. Po krátkém úvodu obvykle následuje očista jednotlivých účastníků kouřem. Ta probíhá většinou tak, že dva ze členů Slovanského kruhu obcházejí postupně jednoho po druhém návštěvníky setkání shromážděné v kruhu okolo posvátného ohně a ptačím křídlem²⁴ na ně od hlavy dolů a zpět foukají kouř z doutnajících bylinek²⁵, po čemž si s daným účastníkem vymění pozdrav Slovanského kruhu „Sláva rodu“, který ostatně provází mnoho dalších částí setkání a mnohdy jej následuje hlasité společné provolání „Sláva“. Praxi očišťování kouřem představitelé Slovanského kruhu vysvětlují tak, že tímto způsobem se všichni před samotným rituálem očistí od špatných, negativních či obecně nežádoucích energií a duchovních entit, které by mohli na rituál zanést, popřípadě kterých se chtějí zbavit obecně. Kromě toho má očišťování kouřem navodit atmosféru a samotné byliny, které jsou při tomto obřadu používány, jsou považovány za zdroj různých energií a léčivých účinků. V úvodu některých setkání se poté jednotliví návštěvníci postupně stručně představují a před zahájením hlavní části setkání bývá obvykle vybírán dobrovolný finanční příspěvek.

Poté následuje rituální úkon přítomný prakticky na všech oslavách Slovanského kruhu nazývaný zdravení či otevírání světových stran, během něhož mluvčí z řad členů Slovanského kruhu postupně oslovují jménem celé skupiny světové strany (sever, jih, východ, západ, svět

23 Některé nápoje jako např. medovina bývaly na některých setkáních nalévány na prohlubně v obřadních kamenech v souladu s tím, jak údajně obětovali staří Slované a další pohané.

24 Na setkáních, která jsem navštívil se jednalo o křídla z káněte a z křepelky.

25 Základ používané směsi bylinek tvoří prý šalvěj a pelyněk.

horní Práv, náš svět Jáv a svět dolní Náv) a s nimi spjaté bohy, bytosti a živly. Poté je prosí, aby naslouchali, za vše možné jim děkují a žádají je o pomoc, sílu, odpuštění a mnohé další věci. Při oslovování jednotlivých světových stran celá skupina účastníků stojí směrem k dané světové straně, v případě světů horního a dolního pak buď obracejí tváře k nebesům nebo naopak poklekávají k zemi. Obdobou „otevírání světových stran“ je pak jejich „zavírání“ na konci obřadní části setkání, které probíhá takřka identickým způsobem. Během těchto obou obřadních úkonů bývají mnohdy k oslovování jednotlivých stran za celou skupinu povzbuzování i další návštěvníci a poté, co se oslovení dané strany někdo ujme, následuje bubnování a trubení na roh (případně lasturu), které ostatně doprovází, či lépe řečeno tvoří součást všech setkání Slovanského kruhu. Otevírání světových stran stejně tak jako jejich zavírání na konci setkání podle představitelů Slovanského kruhu vymezuje posvátný čas pro obřadní úkony, propojuje prostor a účastníky obřadu s magickými silami.

Někdy byl tento úkon spojený se zapalováním posvátného ohně, které v jiných případech představoval samostatný akt, který otevírání stran předcházelo nebo po něm následoval. Posvátný oheň má v rámci všech svátků Slovanského kruhu ústřední roli, je mu přisuzována ochranná a očištná moc, je považován za místo, kde je přítomné vědomí bohů a lze z něho též věštit²⁶ a zároveň o něm někteří z představitelů Slovanského kruhu hovoří jako o jistém portálu či médiu mezi světy, skrze který lze s jinými světy komunikovat, žádat bytosti těchto světů o moudrost nebo pomoc, a nebo do nich naopak odeslat (často v podobě symbolického spálení) cokoli, čeho se ve svých životech chtějí zbavit. Posvátný oheň byl mnohdy vykřesan křesadlem, což je z pohledu některých členů Slovanského kruhu přirozenější způsob než například s pomocí zapalovače. V případě, kdy bylo jeho rozdělávání spojeno s vítáním světových stran, byl někdy postaven tak, aby mohl být zažehnut ze světové strany, která byla v daný moment „otevřena“.

Následující program se pak liší podle toho o jaký svátek (nebo jiný druh setkání) se jedná. Kromě aktivit, které jsou vyloženě specifické pro jednotlivé svátky, však prakticky ve všech setkání hrálo důležitou roli zpívání písní a kolektivní tance.

Většina písní, se kterými se na setkáních můžeme setkat je napsána členy Slovanského kruhu, což bývá zdůvodňováno faktem, že z předkřesťanských dob se žádné písně nedochovaly. Vzhledem k tomu, že však stopy „původních slovanských tradic“ nacházejí členové Slovanského kruhu ve folklóru, na setkáních poměrně často zaznívají různé české a někdy též slovenské lidové písně. Ačkoliv některé z písní jsou spjaté s konkrétními rituálními úkony (například píseň „Zaplály ohně“, která se zpívá při zapalování posvátného ohně), volba mnoha písní bývá často spontánní a mnohdy na ní mohou participovat a participují všichni z návštěvníků. Některé z písní poskytují rovněž prostor pro jistou míru improvizace, jako například píseň „Rode, rode“, kde vždy jeden člověk předzpívává zbytku kruhu, který to po něm opakuje, přičemž předzpívávající člověk vymýšlí, za co v danou chvíli děkovat, což mnohdy humorně reflektuje danou situaci (kruhem např. proběhne pes a zpívá se tak „Rode, rode, děkujeme za pejsky“ popř. obvykle ke konci písně – „Rode, rode, již nevím zač děkovat“).

26 Nahlížení do posvátného ohně může být podle Zdeňka Ordelta zdrojem věšteckých vizí.

Písně jsou často doprovázeny hrou na různé, nejčastěji perkusní hudební nástroje. Obvykle se jedná o hru improvizaci, kdy se jednotliví členové, kteří si přinesli, nebo jim byly zapůjčeny hudební nástroje, postupně přidávají k hraní, hledají společný rytmus a výsledek je tak do značné míry jedinečný pro každé setkání.

Tanec představuje další z nedílných součástí v podstatě všech setkání Slovanského kruhu. Ve všech případech se jednalo o tance kolektivní, kterých se účastní najednou všichni z návštěvníků a o mnohých z nich se často hovoří jako o „chorovodech“, což odkazuje na tradiční slovanské lidové tance. Samotná podoba tanců čerpá z českých a slovanských lidových tanců poměrně dost, což souvisí s tím, že jak Slovanský kruh, tak folkloristé přisuzují těmto tancům alespoň v jisté míře předkřesťanský původ. Mnohdy se jedná o tance v kruhu okolo některého z ústředních bodů obřadního místa, jako je např. posvátný oheň, oltář, strom nebo studánka, nebo o tanec, kdy se členové drží za ruce a v zástupu či různých jiných seskupeních pochodují po obřadním místě a jeho blízkém okolí. Tyto tance s sebou mnohdy nesou určitou symboliku, přičemž typickou bývá například propojování mužské a ženské energie, jež v samotném tanci může mít například podobu dvou paralelně se točících kruhů, kdy jeden je ženský a druhý je mužský, nebo tance, kdy se v kruhu jako řetěz proplétá zástup žen a mužů a navzájem si podávají ruce.

Jak jsem již zmínil výše, obřadní část naprosté většiny setkání bývá zakončena rituálem zavírání světových stran, představujícím takřka identicky probíhající období výše popsaného rituálu otevírání světových stran. Poté zpravidla následuje volná zábava, kdy se většina návštěvníků shromažďuje okolo ohně a oltáře, povídá si, dělí se o jídlo a nápoje a někteří z nich mnohdy spontánně pokračují v hraní na hudební nástroje, zpěvu a tanci. Vzhledem k tomu, že k této části se setkání dobere obvykle večer, postupně se někteří účastníci odebírají domů a začíná se uklízet místo setkání.

Výčet navštívených setkání Slovanského kruhu

Nyní představím jednotlivá setkání, která jsem měl příležitost navštívit, popíšu jejich průběh, specifika a jejich význam z hlediska učení Slovanského kruhu. Vzhledem k tomu, že většinu z těchto setkání jsem měl příležitost navštívit pouze jednou, nemůžu v některých případech snadno rozlišit mezi standardními rutinními prvky jednotlivých oslav svátků a prvky unikátními pro daný okamžik. Tento nedostatek jsem se pokusil alespoň částečně eliminovat skrze ověřování zde prezentovaných dat s představiteli Slovanského kruhu.

Prvními z každoročních svátků Slovanského kruhu, jehož oslavy jsem v rámci svého výzkumu navštívil, byl svátek nazývaný *Noc ohňů*²⁷, který v mnoha ohledech (včetně data 30. dubna) odpovídá tomu, co širší česká společnost zná jako svátek pálení čarodějnic²⁸. Jeho oslavy jsem měl příležitost navštívit hned dvakrát – v roce 2022 v Českém ráji, druhé pak

27 Podle stránek Slovanského kruhu též nazývaný *Jarní Dědkové*, ačkoliv jsem se s tímto názvem v rámci svého výzkumu nesešel. Název *Noc ohňů* pak vytvořili představitelé Slovanského kruhu aby nahradili zažitý název „pálení čarodějnic“, který jim evokuje historické zabíjení léčitelů ze strany křesťanů. Název *Noc ohňů* byl pak dle slov Zdeňka Ordela zvolen proto, že za starých časů byly prý na tento svátek v ohních symbolicky upalovány temné nadpřirozené síly.

28 Do jisté míry pak odpovídá keltskému svátku Beltain a křesťanské Filipojakubské či Valpuržině noci.

v roce 2023 v pražské Vinoři, které bylo pořádáno Slovanskou obcí Praha Vinoř a mohl jsem tak průběh obou setkání do jisté míry porovnat. Podobně jako většinu setkání jej uváděla očista jednotlivých návštěvníků kouřem, a rituál otevírání světových stran²⁹. Hlavními obřadními úkony, specifickými pro *Noc ohňů*, je stavění májky a skákání přes oheň, což představuje období praktik tvořících součástí českých lidových oslav „Pálení čarodějnic“. Stavění májky probíhalo tak, že se návštěvníci rozdělili na ženy a muže, ženy společně vyrobily zdobený věnec z květin, který poté společně odnesly naproti mužům. Ti společně přinesli kmen stromku³⁰, který poté věncem provlékli a vztyčili. Májka má podle Zdeňka Ordelta kořeny v keltské tradici, přičemž ve vztyčené podobě symbolizovala propojení mezi různými světy či dimenzemi a zároveň představuje falický symbol. Věnec, zdobící horní část májky, pak podle Zdeňka Ordelta symbolizuje mj. výše zmíněné kolo roku, čtyři vývojová stádia roku, lidského života, čtyři živly a v neposlední řadě představuje symbol ženství, ženské energie, přičemž propojení těchto dvou částí májky je v rámci Slovanského kruhu chápáno jako posvátné spojení muže a ženy, mužské a ženské energie a jako symbol plodnosti. V případě druhé *Noci ohňů*, kterou jsem navštívil, byla májka (resp. věnec na májce) ozdobená dlouhými pentlemi, které po vztyčení májky návštěvníci stojící v kruhu okolo májky uchopili a za zpěvu okolo májky tančili, čímž zároveň různými způsoby navíjeli tyto pentle na její kmen. Co se týče skákání přes oheň, to probíhalo tak, že skupina stála v kruhu okolo ohně a jednotlivci či páry postupně oheň přeskakovali (popř. procházeli mezi tímto ohněm a druhým, menším ohněm), přičemž si měli něco přát. Přes oheň rovněž skákali jednotlivci či páry, kteří měli reprezentovat muže a ženy. Součástí jedné z oslav *Noci ohňů* byl rovněž poměrně častý rituální úkon, kdy každý návštěvník okolo ohně dostane hrst mouky (někdy se používají místo mouky bylinky) a jeden po druhém pak chodí k ohni, něco si nahlas nebo v duchu přeje a mouku následně se slovy „Sláva rodu“ hodí do ohně, načež celý kruh rovněž zakřičí „Sláva rodu“. Součástí druhé *Noci ohňů* pak byla také velmi častá doba této praktiky, kdy jednotliví návštěvníci stojící okolo ohně pronášejí přípitky s kolující nádobou s medovinou, které zahrnují různá přání a někdy krátké proslovy. Význam *Noci ohňů* popisuje Slovanský kruh tak, že se jedná o oslavy plodnosti, příchodu teplé, plodné poloviny roku, spjaté se slunečními božstvy – se Svarogem a jeho synem Svarožicem, dále s bohyněmi Vesnou, Živou a Ladou a zároveň oslavy konce části studené a temné, spjaté s bohyní smrti Moranou. Ohně, které tvoří jeden z ústředních prvků těchto oslav, pak podle Slovanské obce Praha Vinoř symbolizují slunce, je jim přisuzovaná ochranná moc a jejich síla má spálit vše staré, nepotřebné a zlé a zažehnout nové, prospěšné a dobré³¹.

Dalším důležitým svátkem, který Slovanský kruh slaví je letní slunovrat (21. června), jehož oslavy označují názvem *Koupadla* či *Kupala*. Tento svátek představuje podle Zdeňka Ordelta hlavní solární svátek, který je pod ochrannou bohů, rovněž nazývaných *Kupala*

29 V případě setkání v roce 2023 ve výše popsané podobě, v případě setkání z roku 2022 pak v podobě ritualizovaného postupného zapalování posvátného ohně z jednotlivých světových stran, čemuž i odpovídala stavba hranice.

30 Stromek byl před samotným setkáním vybrán a rituálně pokácen vedoucími obřadu.

31 *Noc ohňů / Jarní Dědkové*. Oficiální stránky Slovanského kruhu [online]. 17.3.2017 [cit. 2023-05-14]. Dostupné z: <http://www.slovanskýkruh.cz/2017/03/noc-ohnu-jarni-dedkove/>

a spjatý se slunečním bohem Dažbogem, který na letní slunovrat otevírá sluneční bránu a který zprostředkovává oslavám slunovratů a rovnodenností energii ze slunce. Vedle běžných rituálních úkonů (zdravení či otevírání světových stran, očišťování kouřem, zapalování posvátného ohně za zpěvu písně „Zaplály ohně“, tance nebo házení bylinek do ohně spojené s pronášením přání) zahrnovaly oslavy Koupadel posvátnou koupel ve Vltavě (o níž samotné hovoří Slovanský kruh jako o posvátné řece), kdy někteří z účastníků za společného zpěvu písně věnované Vltavě vstupovali společně po kolena do řeky, poté posílali na řeku věnce a cákali vodu na zbytek účastníků na břehu. Následně je vedoucí obřadu vybízel, ať se postupně po celý zbytek večera („až je řeka vyzve“) chodí samostatně nebo v párech koupat do řeky. Slovanský kruh popisuje *Koupadla* jako oslavu léta, komunity, lásky, sexuality a souladu s přírodou, přičemž vodě, v níž se během těchto oslav účastníci koupou, je přisuzována léčivá a očištná síla. Součástí oslav Koupadel, které jsem navštívil, byl rovněž koncert na gongy doprovázený improvizacemi na bubny a další perkusní nástroj. Součástí některých předešlých oslav Koupadel, které jsem neměl příležitost navštívit, bylo prý taktéž věštění, konkrétně věštění z bylin, kdy účastníci chodí po obřadním prostoru „podle toho, kam je to táhne“, po sedmi krocích se mají podívat na zem a sebrat bylinu nebo květinu která je „osloví“ nebo jim „padne do oka“, tímto způsobem nasbírat sedm bylin a pak je donést jedné z věštkyň³², která jim řekne co je čeká v následujícím období (do zimy).

Na konci července nebo začátku srpna se pak slaví *Dožínky / Žně*³³, jejichž oslavy podle Slovanského kruhu historicky představovaly začátek sklizně a byly s nimi spjaty prosby o dobrou úrodu a uctívání bohyně darující život, Živy, boha podsvětí, kořenů a plodnosti Velese a bohyně země Mokoši. Na oslavách Dožínek, které jsem navštívil v roce 2022, byl součástí obřadního prostoru obětní kámen, nazdobený podobným způsobem jako oltář, a rituálně polévaný vodou a medovinou, coby forma oběti (mj. v souvislosti s bohem podsvětí Velesem). Po běžných rituálních úkonech včetně různých kolektivních tanců se zpěvem se skupina shromáždila okolo ohně a čtyři ze členů Slovanského kruhu pak návštěvníky jednoho po druhém obcházel se svazkem obilí v rukou, žehnal jim a vyslovovali různá přání (např. láska, naplnění). Poté se skupina shromáždila okolo oltářního kamene³⁴, na nějž vedoucí obřadu lil medovinu a vodu. Do prohlubně, kde se medovina s vodou shromažďovaly, pak měli čtyři z účastníků rituálu nahlédnout a zapamatovat si první tři obrazy, z nichž se následně věštilo. Specifickým prvkem dožínkových oslav (ačkoliv rozhodně není výlučným pro tyto oslavy) bylo nošení věnce z dubových a jiných ratolestí a z květin, ačkoliv s nošením různých věnců se lze setkat i na jiných oslavách Slovanského kruhu a pohanských setkáních obecně.

Na podzimní rovnodennost, 23. září, připadá svátek nazývaný *Oseniny*, věnovaný přechodu léta do podzimu, vítání chladné a temné poloviny roku, přičemž podle Slovanského kruhu na tento den přebírají božstva zimy, v čele s bohyní smrti Moranou, vládu od bohyně Lady a dalších letních božstev. *Oseniny* jsou zároveň Zdeňkem Ordeltm prezentovány jako

32 Věštkyně byly prý záměrně zvoleny z řad žen, které neměly s věštěním žádnou zkušenost.

33 Podle webových stránek Slovanského kruhu rovněž nazývané *Letní Dědkové*.

34 Tento druh oběti nespojuje podle Zdeňka Ordelta nutně pouze s Dožínkami, a lze jej provádět v rámci jakýchkoliv oslav.

věštecký svátek pod záštitou boha Svantovíta, přičemž oslavy *Osenin*, které jsem navštívil v roce 2022, zahrnovaly věštbu s lukem. Ta probíhala tak, že poblíž místa setkání byl postaven terč s nakreslenými runami, z nichž každá nese nějaké významy, a věštění pak vychází z výkladu runy, kterou daný střelec trefí. Na střelbě se podíleli pouze někteří z návštěvníků, přičemž každý ze střelců někoho zastupoval – jeden zastupoval muže, druhý ženy, další děti, poté národ a nakonec přišel i návrh pro střelbu za Slované. Na výkladu se následně podílí jak vedoucí obřadu, tak ostatní návštěvníci, které vedoucí vybízí k tomu aby se o své vlastní případné výklady podělili. Kromě věštby pak zahrnovaly oslavy *Osenin* obřadní úkony standardní pro ostatní setkání, jako otevírání a zavírání světových stran, tance a zpěv.

Dalším svátkem, který Slovanský kruh pravidelně slaví jsou *Dušičky*³⁵, věnované zesnulým předkům, přičemž datum jejich oslav připadá obvykle buď na 1. listopad nebo na 31. říjen. Podle Slovanského kruhu staří Slované vnímali *Dušičky* jako „dobu, kdy se stírá hranice mezi světem živých a mrtvých“, přivolávali duše svých předků, komunikovali s nimi, žádali je o vědění či pomoc a pak je zase odesílali zpět. Podle Slovanského kruhu jsou *Dušičky* spjaté především s bohyní smrti Moranou, s bohem podsvětí Velesem, s bohy noční oblohy v čele s bohem Perunem a bohyní země Mokoší. Co se obřadních úkonů týče, hrají zde vedle zpěvu písni důležitou roli tzv. dušičkové svíčky, které mají sloužit k invokaci duchů předků. Alespoň v případě oslav *Dušiček* v roce 2022 bylo poměrně široké okolí obřadního místa ozdobené svíčkami podél lesních cest, a někteří z návštěvníků si rovněž na setkání přinesli vlastní svíce a lampiony. V úvodu obřadu představoval rituál otevírání světových stran zároveň otevírání brány mrtvých, která byla nakonec zavřena při zavírání světových stran na konci obřadu³⁶. Poté se účastníci přesunuli z hlavního obřadního místa (kde se nacházel oheň, oltář apod.) k poblíž se nacházející „posvátné studánce“, nedaleko od níž měli pořadatelé připravený stůl zdobený svíčkami a ratolestmi, které poté pořadatelé namáčeli do vody ze studánky a následně jimi prováděli rituální očistu jednotlivých účastníků (v podobě žehnání a vyslovování přání). V souvislosti s vírou v různé magické bytosti obývající okolní přírodu a v energetické body, které musí být (znovu)aktivovány pak byli jednotliví návštěvníci vyzváni k tomu, aby jeden po druhém přišli ke studánce, poklekli před ní, rozjímali, vyslovovali přání, díky apod. Při tom si měli ve vodě ze studánky smáčet ruce a následně je přikládat na obličej, srdce, třetí oko (uprostřed čela mezi obočím) nebo za krk a očistit se tak od stresu. Návštěvníci se poté měli odebrat k nedaleké jeskyni, jejíž stěny byly ozdobené mnoha svíčkami, stejně jako menší stůl stojící uprostřed jeskyně. Po většinu času v jeskyni návštěvníci mlčeli a rozjímali, někteří si šeptem povídali a jen někdy přerušil ticho slabý zpěv některých z písni Slovanského kruhu. Nakonec pak pořadatelé odešli s ostatními návštěvníky za zpěvu zpět na hlavní obřadní místo, kde následovaly přípitky, uzavírání světových stran a nakonec volná zábava, coby typické zakončení prakticky všech setkání Slovanského kruhu.

35 Někdy též nazývané „Návy“ v souvislosti se slovanským slovem Náv, označujícím podsvětí či zászvěti; podle webových stránek Slovanského kruhu též nazývané *Podzimní Dědkové*. Do jisté míry lze pak hledat paralely též se svátkem Halloween nebo keltským Samhainem.

36 Přičemž jindy se prý mnohdy jedná o dva oddělené rituály.

Na zimní slunovrat, 21. prosince, slaví Slovanský kruh svátek nazývaný *Kračun*³⁷, který někteří ze Slovanského kruhu považují za začátek nového roku³⁸. Podle Slovanského kruhu souvisejí oslavy zimního slunovratu s oslavou boha Slunce „Dažboha“ či „Dažboga“, jeho smrtí a znovuzrozením³⁹, stejně jako „smrtí a znovuzrození slunce“ a zároveň s bohyní smrti Moranou. Zimní slunovrat představuje vrchol její vlády a součástí oslav *Kračunu* jsou prosby o to, aby byla Morana shovívavá. Podobně jako v některých jiných (nejen) zimních obřadech je zde kladen důraz na děkování bohům a zbavování se starého v podobě házení bylinek do ohně a pronášení krátkých řečí, o tom, čeho se daný účastník zbavuje a co si přeje⁴⁰. Pro *Kračun* je pak též charakteristická věštba pro nadcházející rok, konkrétně jsem byl svědkem věštění z vosku, kdy jednotliví účastníci lijí horký vosk do kýble s vodou a vzniklé tvary se pak kolektivně nebo individuálně vykládají, přičemž stejným způsobem pak věštili pořadatelé i pro český národ. Poté následovalo rituální lámání chleba, kdy vedoucí obřadu část chleba⁴¹ obětoval posvátnému ohni a zbytek pak koloval a byl sněden účastníky, po čemž následovaly tradiční přípitky medovinou, kdy každý v kruhu při přípitku pronášel, na co připíjí.

Dalším svátkem, slaveným Slovanským kruhem jsou *Hromnice*⁴², připadající na 2. února. Význam tohoto svátku vysvětluje Slovanský kruh jako uctění již slábnoucích sil zimy, reprezentované bohem podsvětí Velesem a bohyní smrti Moranou a probuzení boha Peruna⁴³, který má přinést jaro a světlo. Slovanský kruh *Hromnicím* rovněž přisuzuje očistnou funkci a spojuje jej s ochranou před ohněm, bouří a bleskem⁴⁴. Kromě obvyklých rituálních úkonů jsou pro tento svátek specifické zejména „hromní svíce“ – svíce, kterým je přisuzovaná magická ochranná moc, které všichni z návštěvníků v rámci rituálu zaktivují, a po zbytek roku je pak mohou, zejména v obtížných životních situacích, nechat pro ochranu chvíli hořet. Samotná aktivace těchto svící během tohoto setkání probíhala tak, že se všichni návštěvníci shromáždili okolo posvátného ohně, namířili tyto svíce na oheň, začali zpívat píseň pro boha Peruna, za zpěvu kroužit okolo ohně a nakonec si všichni svíce o posvátný oheň zapálili a po chvíli sfoukli. Poté následovaly tradiční přípitky s medovinou, pronášení přání, házení bylinek do ohně (symbolické zbavování se nechtěných věcí v životě) a nakonec hostina a volná zábava.

Posledním ze svátků tzv. *Kola roku* či *Kolovratu*, které jsem měl příležitost navštívit, byl svátek nazývaný *Provoda*, který připadá na jarní rovnodennost, tedy 20. března, a jehož součástí jsou rovněž paralely s oslavami Velikonoc, jako např. kraslice a pomlázka⁴⁵. Tento

37 Podle Slovanského kruhu vychází název ze slova „kráčeti“, což prý reflektuje začátek prodlužování dnů.

38 Jiní považují za nový rok svátek *Hromnice*.

39 Ten se prý na zimní slunovrat „jako dítě rodí pod zemí, dospívá během jara, v nejvyšší síle je o letním slunovratu, poté začíná postupně slábnout, až o zimním slunovratu opět umírá a znovu se rodí“, přičemž moment mezi jeho smrtí a znovuzrozením prý představuje okamžik, kdy je svět bez ochrany a do světa se mohou dostávat nebezpečné bytosti a duše zemřelých předků.

40 Přičemž mnozí účastníci si stejně jako jindy mohou nechat svá přání pro sebe a nahlas řeknou pouze „Sláva rodu“.

41 Tento chléb má být kulatý, což symbolizuje sluneční kotouč.

42 Podle webových stránek Slovanského kruhu též nazývaný *Zimní Dědkové*.

43 Coby s bohem hromů a blesků jsou prý do souvislosti s Perunem kladeny první jarní bouřky či první zahřmění. Dále je svátek dáván do souvislosti s bohem Velesem, vládcem podsvětí a ochráncem stád a dobytka.

44 *Hromnice / Zimní Dědkové*. Oficiální stránky Slovanského kruhu [online]. 19.3.2017 [cit. 2023-05-14]. Dostupné z: <http://www.slovanskýkruh.cz/2017/03/hromnice-zimni-dedkove/>

45 Podle Slovanského kruhu jsou oboje předkřesťanské pohanské zvyky. Mrskání pomlázkou z jarních ratolestí mělo

svátek je věnovaný zejména vítání jara a loučení se se zimou a Slovanský kruh jej klade do souvislosti s mýtem o bohu Jarilovi či Jarovítovi⁴⁶ a rovněž s magickou energií bohyně Lady. Po očistě kouřem, otevírání světových stran a zapalování posvátného ohně reprezentoval loučení se zimou rituál vynášení Morany, slaměné sochy reprezentující zimu a smrt, což vysvětluje Slovanský kruh rovněž v souvislosti s mýtem o Jarilovi. Po postavení byla tato socha za zpěvu společně odnesena ke břehu řeky, zapálena a hozena do vody. Poté následovalo házení bylinek do ohně a vyslovování přání a nakonec pro tento svátek specifické zdobení tzv. kočiček (kvetoucích větviček vrby jívy symbolizujících přicházející jaro a rodící se život) pentlemi, přičemž si tyto kočičky návštěvníci následně brali sebou domů⁴⁷.

První dvě setkání, která jsem v rámci svého terénního výzkumu navštívil, se svojí povahou do značné míry lišila od většiny ostatních setkání. Nejednalo se totiž o pravidelné oslavy jednoho z každoročních svátků, ale o dvě z tehdy pravidelných setkání zaměřených zejména na tanec, jak napovídá jeho název *Středa, tance je třeba*. Tato setkání byla pořádána v parku Kampa, což je menší, veřejností oblíbený park na pražské Malé Straně. Tím, že se nejednalo o žádný svátek, měla setkání volnější, spontánnější program, který spočíval zejména v představování různých skupinových tanců, jejich významů a symboliky a následném tančení. Co se samotných tanců, které Zdeněk Ordelt a další členové Slovanského kruhu ostatním návštěvníkům představovali, jednalo se jak o novopohanské adaptace českých / slovanských lidových tanců, tak o tradiční domorodé tance, které se Zdeněk Ordelt naučil při svých cestách po Latinské Americe. Tance byly rovněž doprovázeny zpěvem písní Slovanského kruhu a hrou na hudební nástroje⁴⁸. Součástí setkání byla rovněž výše popsaná rituální očista kouřem a jedno z těchto setkání bylo zakončeno tancem okolo velkého stromu ve stále se zmenšujícím kruhu, na jehož konci se všichni členové měli dotknout stromu a něco si přát.

Nakonec zmíním událost, která se svojí formou asi nejvíce vymykala ostatním setkáním Slovanského kruhu, které jsem navštívil. Jednalo se o setkání nazvané „Hloubětínské slovanské hody“. Jednalo se o akci především cílenou na veřejnost, čemuž odpovídal její program, avšak rovněž, v souvislosti s tím že se jednalo též o oslavy svátku zvaného *Hody*, zahrnovala tato akce také některé z běžných rituálních úkonů Slovanského kruhu jako očistu kouřem, zdravení světových stran a slavnostní zažehnutí posvátného ohně. Mimo tyto úkony představovaly hlavní část programu přednášky pro veřejnost o slovanství a o pohanství obecně, o svátku *Hody* a soutěže pro návštěvníky (děti i dospělí), zahrnující střelbu z luku na runový terč, výklad těchto run a jejich kreslení na kamínky, věštba z litého vosku, kreslení ohně a přetahování provazu. Součástí tohoto setkání bylo i několik stánků, kde členové

prý magickou moc a na rozdíl od současnosti jej prý provozovali navzájem muži, ženy, chlapi i dívky. Kraslice pak představovaly podle Slovanského kruhu symbol životní síly, obnovy, života, znovuzrození i smrti, což prý vyjadřovala jejich původně zpravidla červená barva spjatá s krví, přičemž magická funkce byla podle Slovanského kruhu přisuzována jen vejším plným, nevyfouklým.

46 Podle tohoto mýtu přijíždí Jarilo či Jarovít na bílém koni, bojuje se zlým drakem (nazývaným též Zmej) a od bohyně Mokoš (Matičky Země) dostává zlatý klíč, se kterým otevře zemi, která se následně probírá k životu a začíná plodit.

47 *Provoda / Jarní rovnodennost*. Oficiální stránky Slovanského kruhu [online]. 18.3.2017 [cit. 2023-05-14]. Dostupné z: <http://www.slovanskykruh.cz/2017/03/provoda-jarni-rovnodennost/>

48 Včetně velkého bubnu Zdeňka Ordelta z Jižní Ameriky, který svým mohutným zvukem musel být slyšet po celé Malé Straně.

Slovanského kruhu nabízeli různé výrobky (např. kovářské nebo výrobky z medu) a občerstvení. Co se týče *Hodů* samotných, jak již název napovídá, jedná se o svátek spjatý s velkou hostinou a představuje oslavu sklizně a zároveň její završení a začátek příprav na zimu⁴⁹.

Rozhovory

Druhou část mého terénního výzkumu představovaly polostrukturované rozhovory s dohromady osmi návštěvníky setkání Slovanského kruhu, jejichž cílem bylo zachytit, jak oni sami popisují svůj duchovní život a hledat v jejich výpovědích cestu k zodpovězení mých výzkumných otázek.

Nyní představím informace získané během rozhovorů, rozdělené podle hlavních otázek, které jsem svým respondentům kladl, a následně tříděné podle jednotlivých témat, kterým se respondenti ve svých odpovědích věnovali. U jednotlivých prvků (tam kde je to žádoucí a vhodné) budu takto rozdělené výsledky prezentovat spolu s úryvky z výpovědí účastníků rozhovoru, abych tak mohl lépe zprostředkovat jejich vlastní perspektivu a zároveň zachytit, jakými způsoby se jednotliví aktéři o daných tématech vyjadřují. Toto rozdělení na základě pokládaných otázek a témat bude samozřejmě pouze hrubé, protože spolu jednotlivá témata mnohdy nejrůznějšími způsoby souvisejí a v různých částech rozhovoru se tím pádem respondenti často vyjadřovali i k tématům, rozebíraných v rámci jiných otázek. V důsledku tak i v rámci některých vybraných útržků rozhovoru lze identifikovat více témat, než ta, která jsou právě rozebírána.

Z osmi návštěvníků, kteří souhlasili s poskytnutím rozhovoru a s nimiž se mi podařilo rozhovor realizovat, byli dva účastníci muži a šest žen, přičemž na většině setkání Slovanského kruhu tvořily ženy mírnou většinu účastníků. Co se věku týče, nejmladšímu účastníkovi bylo 34 let a nejstaršímu pak 71 let, přičemž průměrný věk účastníků rozhovoru bylo 47 let a medián 43 let.

Účastníky mých rozhovorů představovali návštěvníci setkání Slovanského kruhu s různou situovaností vůči této organizaci – od vedoucích obřadů a členů vnitřního kruhu, přes pravidelné návštěvníky až po návštěvníky příležitostné, přičemž je třeba zmínit, že v souvislosti s probíhající přeměnou Slovanského kruhu v Náboženskou společnost Slované má údajně docházet i k postupnému zavedení kategorie oficiálních členů, jejichž členství by bylo na rozdíl od dosavadní praxe stvrzeno písemnou registrací. Situovanost vůči Slovanskému kruhu představovala mimo jiné jeden z důležitých údajů pro následnou analýzu dat. Kromě toho je nutné zohlednit fakt, že ačkoliv data získaná z takto různorodého vzorku odkrývají rozmanitost perspektiv návštěvníků, představuje tato různorodost další důvod, proč je obtížné tato data jakkoliv zobecňovat a vyvozovat z nich jakékoliv závěry. Konkrétně představovali tři z osmi respondentů členy již zmíněného vnitřního kruhu a zbylých pět respondentů návštěvníky.

49 Podle Slovanského kruhu *Hody* historicky zahrnovaly volbu králů a tento svátek křesťany nahrazen oslavami svátku sv. Václava, přičemž jeden z přednášejících prezentoval svojiverzi legendy o sv. Václavovi, podle které byl svatý Václav pohan a byl zabit v souladu se zvykem zabíjet při volbě krále krále starého, přičemž svatý Václav chtěl prý tuto tradici ukončit a jeho smrt měla představovat završení tohoto zvyku. Podle verze Zdeňka Ordelta pak byl sv. Václav obětován v souladu se starým zvykem obětování každého třináctého krále.

Jak označovali respondenti svoji spiritualitu?

První z pěti hlavních otázek se týkala toho, jak respondenti nazývají svoji spiritualitu nebo náboženskou příslušnost. Z osmi respondentů čtyři uvedli alespoň jedno označení související se slovanstvím⁵⁰, z nichž tři označili rovněž za správné či přijatelné označení „pohanství“⁵¹. Většinu z obou uvedených skupin představovali členové vnitřního kruhu, z nichž se všichni tři hlásili jak k označením spjatým se slovanstvím, tak s pohanstvím, případně tato označení akceptovali.

Ze zbylých čtyř respondentů pak jeden z nich označil svůj duchovní směr za „novospiritualitu“ a ostatní tři neuvedli příslušnost žádnou nebo hovořili o práci a zkušenosti s více různými duchovními směry (např. šamanství nebo ezoterika), přičemž všichni tyto respondenti představovali návštěvníky setkání mimo vnitřní kruh.

*„Mně osobně pohanství nevdí, nicméně taky tomu říkám slovanství a v konečném důsledku mně ani nevdí, nebo docela se mě líbí, označení rodná víra, byť je to teda další, samostatná organizace, ale tenhle ten název je vlastně dobrej, říkat si jako rodnověrci mně nepřijde špatný, ale jsou tady úskalí, který tomu teda technicky bráněj.“
(muž, 38 let, člen vnitřního kruhu)*

„Já se nikam nezařazuju, prostě se zabývám tím, co mě zrovna zaujme a co cítím intuitivně, že by mě mohlo posunout třeba dál a mohla bych tím být nějakým způsobem prospěšná.“ (žena, 71 let, návštěvnice)

Ačkoliv nelze na základě výpovědí osmi účastníků vyvozovat v tomto případě jakékoliv obecnější závěry, odhalují tyto výpovědi, že mezi návštěvníky setkání Slovanského kruhu mohou být jak lidé, hlásící se ke slovanství, pohanství apod., tak lidé, kteří sebe s žádným konkrétním označením neidentifikují, nebo pracují s více různými duchovními směry, přičemž lze uvažovat o možné souvislosti s tím, zda-li se jedná o člena vnitřního kruhu nebo návštěvníka. Prezentovaný rozdíl v náboženské sebeidentifikaci mezi členy vnitřního kruhu a ostatními návštěvníky sice nelze na základě mých dat ani zobecnit na celý Slovanský kruh, ani mezi těmito dvěma proměnnými potvrdit kauzální vztah, tyto výpovědi však přinejmenším odhalují důležitou charakteristiku mého vzorku.

Jak popisovali začátky své duchovní cesty?

Ve druhé otázce jsem se respondentů ptal na to, jak se ke svému současnému duchovnímu směru dostali a jak se dostali ke Slovanskému kruhu. Z osmi respondentů nacházeli čtyři z nich kořeny své spirituality již v dětství, popřípadě v dospívání.

50 Ve dvou případech z těchto čtyř zmínili respondenti slovanství, v jednom případě Náboženskou společnost Slované a v jednom případě slovanské rodnověří.

51 Jeden z respondentů označil za pohana, další respondent označil toto označení za přijatelné a poslední respondent považoval za správné označení novopohanství.

„Já jsem začala, když mi bylo 15, teď je mi 46, takže to bylo velmi dávno, a v té době tady ty věci vůbec nebyly, nebyly tady informace, nebylo tady nic vůbec, takže když člověk začínal vidět zvláštní věci a vnímat ty energie jinak, tak maminka mě tehdy chtěla nechat zavřít do blázince, protože si myslela že je něco špatně, ale měla jsem velký štěstí, že jsem prostě potkala lidi, který to vnímali stejně, takže jsme si navzájem zjistili, že nejsme blázni a že to funguje.“ (žena, 46 let, návštěvnice)

„Já myslím, že jsem k tomu tihla už od malička. Od malička jsem milovala hvězdy a byly to moje ‚sestřičky hvězdičky‘. Samozřejmě pak přišel ten pubertální věk a rodiča a děti, takže člověk měl jiný starosti a byl prostě tak nějak ponořenej opravdu do té hmoty, ale stejně, pořád jsem vnímala, že je něco, co nás daleko, daleko přesahuje, a že ten rozměr toho vesmíru je nekonečnej a že tam je spousta různých bytostí a tak, takže podvědomě jsem to pořád měla v sobě.“ (žena, 71 let, návštěvnice)

V případě některých respondentů pak představoval začátek jejich duchovní cesty kontakt s lidmi praktikujícími buď pohanství, nebo jiný duchovní směr (v jednom případě jím byl člen rodiny, v případě jedné členky vnitřního kruhu to pak byla exkurze v rámci studia religionistiky k jiné pohanské organizaci), zatímco jiní respondenti hovořili o dlouhém období, kdy daný duchovní směr studovali a případně i praktikovali sami.

Co se prvního kontaktu se Slovanským kruhem týče, dva z respondentů uvedli, že se o organizaci poprvé dozvěděli přes internet, tři respondenti se o Slovanském kruhu dozvěděli prostřednictvím známých či příbuzných, jedna respondentka vyslechnutím přednášky Zdeňka Ordelta v čajovně a jedna respondentka, která se stala později spoluzakladatelkou Slovanského kruhu a členkou vnitřního kruhu, se seznámila se Zdeňkem Ordeltem na Evropském kongresu etnických náboženství v době, kdy byla členkou jiné pohanské organizace.

Nakonec stojí rovněž za zmínku, že tři respondenti během rozhovorů nějakým způsobem vysvětlovali začátky a průběh své duchovní cesty, včetně setkání se Slovanským kruhem, v souvislosti s osudem, popřípadě s působením jakýchsi energií.

„Já to vnímám, jako že ta cesta je ti nějak dána, a ve chvíli, kdy jseš připravenej, ty lidi k tobě přijdou sami, aniž bys je hledal.“ (žena, 34 let, členka vnitřního kruhu)

V souvislosti se začátky a průběhem duchovní cesty respondentů jsem při analýze odpovědí respondentů neidentifikoval v rámci svého vzorku žádné rozdíly mezi členy vnitřního kruhu a ostatními návštěvníky. Data získaná v této části rozhovoru nicméně ukazují, že část návštěvníků setkání může identifikovat kořeny své spirituality již v dětství, další pak v kontaktu s osobou praktikující nějaký duchovní směr a jiní respondenti mohli naopak dlouhou dobu svůj duchovní směr studovat či praktikovat sami. Rozhovory zároveň odhalily různé způsoby, jakými se mohou návštěvníci dozvědět o Slovanském kruhu, například skrze internet či prostřednictvím příbuzných a známých.

Jak popisovali účastníci své zkušenosti ze setkání?

Třetí otázka se týkala zkušeností účastníků ze setkání Slovanského kruhu. Během rozhovorů respondenti popisovali velkou škálu nejrůznějších zkušeností, prožitků a emocí, v nichž však i přes jejich různorodost lze nalézt některé společné prvky a tendence.

Všichni z respondentů přikládali význam ať už komunitě, kterou pro ně Slovanský kruh představuje, přátelům se kterými mají na setkáních příležitost se vidět a trávit spolu čas, nebo kolektivní povaze rituálů a zároveň téměř všichni (7 / 8) popisovali různé pocity propojení se skupinou účastníků, mnohdy nazývanou v přeneseném slova smyslu „kruhem“.

„Asi to nejvíc, co si všímám, je to, jak to mění lidi. Jak to mění mě, jak to mění lidi okolo mě. Protože vždycky, když nějaká ta akce začíná, tak ty lidi tam přijdou, jsou takový jako stydlivý, uzavřený, vůbec jako neví, co dělat, každé si tam nese ty bolesti, strachy, cokoliv, to je jedno. Pak projdeme vlastně – a zase jedno jestli tančíme chorovod, nebo je jedno jestli v tu chvíli uctíváme předky, nebo spousty vlastních věcí – a najednou ty lidi jakmile se zúčastní, jakmile daj průchod prostě jenom tomu, co jsou, tak se nádherně rozsvítí, změni, zapojí se do kruhu, přinesou ty svoje poklady a přinesou tady v tom případě svoje předky. To je asi to, co já tam vnímám nejvíc, tu obrovskou změnu za tu chvíli, co tam ty lidi jsou. Jak najednou je nikdo nelimituje, najednou můžou dát průchod tomu, co si přejou, tomu co cejtěj, a to si myslím, že je to nejdůležitější, a ten zbytek jim naslouchá, na což taky nejsme zvyklý. Nejsme zvyklí se objímat, nejsme zvyklí se držet za ruce a všechny tyhle věci ty rituály přináší.“ (žena, 46 let, návštěvnice)

Pocity související s komunitou návštěvníků rovněž někteří respondenti prezentovali spolu s různými formami kritiky současné společnosti, která je taktéž někdy přítomná i během setkání Slovanského kruhu a zaměřuje se například na znečišťování a ničení přírody, současný způsob života (popisovaný například jako konzumní) nebo na politické a společenské dění. Během rozhovorů pak nějakou formu společenské kritiky vyjadřovali čtyři z osmi respondentů jak z řad členů vnitřního kruhu tak z řad ostatních účastníků.

„Jak se propojí ten kruh těch lidí, tak člověk cítí takovou tu sílu nebo sounáležitost, a v rámci toho do toho možná trošku zasahuje i to dění veřejný a možná nějakým způsobem i třeba politika, ta to pak možná trochu ovlivní a ty vlastně cítíš, že jseš mezi lidma, který vnímají věci podobně jako ty, tak je to taková nějaká síla toho kolektivního vědomí, a ideálně v tom kruhu u toho ohně to má velkou sílu...“ (muž, 38 let, člen vnitřního kruhu)

„Tak já myslím že tam je hodně znát takový to propojení, jako že člověk se cítí propojen ne jenom s těmi účastníky, ale i vlastně s přírodou a se světem. A potom takovej ten přesah, jakoby kde je ta pravda, že si vlastně člověk uvědomí ty nánosy ty myslí a co všechno mu to dává jako, kde je prostě problém ve společnosti a co se děje.“ (žena, 44 let, návštěvnice)

Všichni respondenti si rovněž cenili příležitosti strávit čas v přírodě a téměř všichni z nich (7 / 8) popisovali nějaký pocit propojení s přírodou, se zemí nebo s konkrétními místy, kde jsou setkání pořádána.

„Vnímám tu energii těch míst, který jsou neuvěřitelně silný a nabíjející, a vnímám to, jak se to propojuje – propojují se s lidma, propojují se mezi sebou, a tím, že jim věnujeme pozornost, zase, jenom ten jednoduchý akt toho, že konečně někdo těm místům zase věnuje pozornost, tak jim umožňujeme zase ty energie rozvíjet a oni nám a je to takovej báječnej kruh.“ (žena, 46 let, návštěvnice)

„Tam se vytváří neuvěřitelná energie, která je jako, já tomu říkám zelená energie, protože opravdu to je ta příroda, ty stromy, který nás zároveň léčí, aniž bysme o tom věděli, a zároveň si od nás berou to nadšení pro ně a tu lásku, kterou jim dáváme, takže takovýhle to souznění a to spolusdílení toho prostředí a ty energie společný, to vytváří nádherné prostředí, a proto určitě jsou ty lidi tam přitahovaný...“ (žena, 71 let, návštěvnice)

Nejrůznější druhy energií, jejich vnímání nebo práci s nimi zmiňovalo v souvislosti se zkušeností ze setkání pět z osmi respondentů, přičemž se jednalo jak o členy vnitřního kruhu tak ostatních návštěvníky. Vedle energie míst, přírody rovněž zmiňovali někteří respondenti energii jednotlivých účastníků případně skupiny.

„Vždycky odcházím s dobrým pocitem a s dobíječkama baterkama když to takhle řeknu. Protože ty energie, které tam proudí a která já vnímám a naciťuji, jsou pro mě přínosem a zároveň i já do toho kruhu dávám, do toho setkání, vlastní energii. Takže se tam setkávají energie a dvě energie proti sobě jdoucí vytvářejí energii třetí, to znamená narůstající. A to je to, co mě oslovuje, a to, co vnímám, a to, co mě baví.“ (muž, 64 let, návštěvník)

Pět z osmi respondentů dále, coby součást své zkušenosti ze setkání, popisovali nějakou formu kontaktu s nadpřirozenými bytostmi, ať už v podobě slovanských božstev nebo nejrůznějších jiných bytostí. Tento kontakt pak mohl mít nejrůznější podoby, například vítání a oslavování těchto bytostí, děkování, snahy s nimi komunikovat, vnímání jejich přítomnosti, které v případě jedné respondentky mělo i podobu několika vidění. Zatímco z pěti návštěvníků, kteří nejsou členy vnitřního kruhu nějakou formu kontaktu s nadpřirozenými bytostmi popisovali pouze dva (a navíc spíše obecněji), co se respondentů z řad vnitřního kruhu týče, popisovali nějaký kontakt všichni tři.

„Byli jsme někde u nějakýho krásnýho stromu, že tam máme ohýnek, že tam teče voda, rostliny kolem, a prostě to souznění, a spousta z nás tam vnímá ty elementální bytosti, ať už to jsou elfové, nebo nějaký skřítkové, kteří mají další a další vlastnosti, a prostě vnímáme to, nemusíme je vidět, ale vnímáme je.“ (žena, 71 let, návštěvnice)

„Vždycky tam je nějaký prožitek, vždycky je tam něco, že jo. Už jenom když si vezmeš, když se otvíraj ty strany, pak se zase zavíraj, přitom, kdy ty se vlastně obracíš na ty

božstva, který ty živly ovládaj, nebo prostě jsou jejich doménou (...) tam se jakoby se všema pozdravíš, když to tak řeknu, a přitom pozdravení z toho jakoby vyplyne, kdo zrovna ti v ten den nebo ten večer bude něco chtít sdělit a na co se máš jako zaměřit, takže to ideálně pochopíš hned.“ (muž, 38 let, člen vnitřního kruhu)

„Od malička jsem třeba říkala, že vidám věci, který jiný neviděj, cejtím je, teplo, chlad, různý věci a energie že tady jsou. Tak jsem se třeba hodně lekla, na těch Kupadlech, na tom prvním, kdy jsem tam něco viděla, jak jsem komunikovala s tím ohněm, a teďko fakt se mi tam normálně zjevil ohnivej obličej (...) s tím ohněm to nebyla moje jediná zkušenost, toho jsem se lekla právě a říkala jsem ,ne, už nechci, už nechci, už tě nechci vidět, děkuju, ukázal ses mi, ještě na to nejsem připravená.‘ Ten stejnej večer jsme leželi u toho ohínku, a normálně jsem periferně viděla, jak přicházejí ty bytosti z toho lesa, od té vody, z těch kamenů. Vůbec jsem cítila, že z toho všechny ty elementy přichází, že nad náma se jakoby zastíňovalo, jak se jakoby přicházely prostě podívat blíž, a musím říct, že fakt jsem nabrala hroznej strach a musela jsem opravdu zavřít oči, protože jsem se fakt bála, protože když se ti to děje poprvé a je to tak silný, tak prostě teď ty nevíš, teď si říkáš: ‚Je to pravda? Není to pravda?‘ Ted’ ten mozek do toho, ale děje se to (...) Člověk neví jestli jsou to teda nějaký halucinace způsobený těma silnejma místama a tou energií všech těch lidí, nebo jestli si to přivolávám, no to je další otázka, jestli si to vytváříme sami tím, že to chceme vidět, anebo jestli se to skutečně děje a skutečně se ti to ukazuje (...) v tom Českém ráji jak to bylo ted’, loňský Beltain, tak tam se mi opravdu stalo, že tam ta lesní ohromná bytost ke mně přišla, úplně jsem musela pokleknout, až jsem si prostě lehla, a jak jsem ležela na tý zemi, tak normálně přes vlasy, přes ruce, jakoby se mi prodlužovaly vlasy a zarůstaly mi do země jak kořínky, jakoby jsem se měnila ve strom a byl to strašně úžasnej, hřejivej pocit, nevím, jak dlouho jsem zůstala takhle ležet, a byla jsem opravdu absolutní součástí matky země prostě (...) ohromná síla, ohromně mě to dalo, ohromnej pocit bezpečí, tepla, sounáležitosti, toho, že jseš tam, kde máš bejt, že jseš tady správně a že jseš prostě součástí i tý země.“ (žena, 34 let, členka vnitřního kruhu)

Další často se vyskytující aspekt zkušenosti respondentů představují různé pocity propojení se sebou samým, a s tím související různé zkušenosti sebereflexe a introspekce, přičemž tuto škálu zkušeností popsala polovina účastníků rozhovorů, a to jak členové vnitřního kruhu, tak ostatní návštěvníci. S těmito prožitky může mnohdy souviset snaha o dosažení nějaké změny ve svém životě, zbavit se například něčeho nechtěného nebo naopak něco žádoucího získat. Toto úsilí bývá v některých případech provázáno s konkrétními rituálními úkony, například při kolektivní komunikaci s božstvy a dalšími bytostmi, při symbolickém spalování nežádoucích věcí v ohni, vynášení Morany nebo například při rituální očištění. Nejrůznější pocity propojení sama se sebou či různé momenty introspekce a sebereflexe popisovalo pět z osmi respondentů, přičemž dva z nich kladli rovněž důraz na výše zmíněné snahy o dosažení nějaké změny ve svém životě.

„Pro mě to je asi tak nějak propojení se sebou a zároveň to, že můžu nějakým způsobem si zpracovávat věci v životě, který jsou pro mě třeba nefunkční, nebo který si do toho života chci přinést, a vlastně je to pro mě taky v tom posilující asi, i že to je v té skupině a že to je vedené vlastně jako rituál, že tam můžu fakt odložit, co nepotřebuju, nebo že si tam můžu nastavit, co bych vlastně chtěla.“ (žena, 42 let, návštěvnice)

„Vždycky pocejtim, jakmile jsme v té skupině, jak se provedla nějaká ta slavnost, třeba to spalování té Morany, kde člověk zase nechává takový ty nepotřebný programy z té minulosti, co jsme si nesli, ať jsou to blbý zlozvyky (...) Prostě jsem to tam nechala, prostě jsem s tou Moranou tohle spálila a fakt cejtim, že ten tejdén je úplně jinej, než to bylo předtím, (...) zase získáváš další nověj pohled na to, jak ty tady žiješ v týhle zemi, jak se k ní chováš k té zemi, co všechno ta země ti dává, protože opět to zas v tobě vytváří nový myšlenky, nové otázky, nový zamyšlení nad tvým životem, a všechna tady ta setkání vedou právě zase k té změně toho života, která najednou už se nepere s těma svejma programama, ale najednou to jde zase lehčejc je překonávat, a to je na tom to super a to je to, co mi ty rituály dávaj.“ (žena, 34 let, členka vnitřního kruhu)

Účastníci v rozhovorech dále popisovali různé zkušenosti kontaktu, pocitu propojení a práce se živly či elementy, kterým bývá mnohdy přisuzována souvislost s božstvy a které bývají často spolu s božstvy v rámci obřadů kolektivně oslovovány a vzývány. Nejruznější formy kontaktu se živly zmiňovala během rozhovorů polovina respondentů, přičemž se jednalo jak o členy vnitřního kruhu, tak o ostatní návštěvníky.

„My opravdu žádáme o tu komunikaci ten element, ať je to teda oheň, vítr nebo i strom, tak když opravdu se dostaneš do jakýhosi klidu, do jakýhosi napojení na tu přírodu, nebo spíš do toho klidu v té přírodě bez těch myšlenek a bez toho tlaku na to, ať se ti to zjeví, jenom s tou prostou žádostí a s tou pokorou: ‚Přijď ke mě, ukaž se mi – požádáš ho o to, tak ono se ti to zjeví...‘“ (žena, 34 let, členka vnitřního kruhu)

„Přijde mi to posilující prostě tím záměrem společným a tím, že je tam i vlastně práce s těma živlami, že tam jsou vlastně přítomný ty přírodní síly, oheň, vzduch, prostě všechny tyhle věci, tak to pro mě je nějak důležitý, je to pro mě všechno hodně o tom propojení s přírodou a se sebou.“ (žena, 42 let, návštěvnice)

Co se týče dalších prožitků a jiných zkušeností, tři různí respondenti rovněž přikládali setkáním Slovanského kruhu význam, coby zkušenostem představujícím vybočení z každodenního způsobu života, zatímco jiní respondenti tento kontrast ve svém životě nevnímali. Dva respondenti z řad návštěvníků v rozhovorech dále zmiňovali důležitost vzpomínání na předky a popisovali pocitu propojení s předky, potažmo s rodem.

Role setkání a rituálů Slovanského kruhu v životech účastníků

Ve čtvrté otázce jsem se respondentů ptal na to, jakou roli hraje účast na setkání Slovanského kruhu v jejich každodenních životech. Odpovědi respondentů na tuto otázku byly

mnohdy provázány s odpověďmi na předchozí otázku týkající se povahy zkušeností z obřadů, což samozřejmě není nijak překvapivé, zohledníme-li různorodost zkušeností, které účastníci popisovali, a význam, jaký jim přisuzovali. Jako příklad mohu odkázat na výše zmíněné výpovědi respondentů popisujících zkušenosti s pocity introspekce či sebereflexe, u nichž lze rovněž předpokládat možnost pocíťovaného dopadu na každodenní život. Ještě relevantnější jsou pak výše zmíněné snahy některých účastníků o dosažení nějaké změny ve svých životech, vyvíjené různými způsoby během setkání.

Jak již bylo řečeno výše, někteří z účastníků (dohromady tři, přičemž dva z nich byli členy vnitřního kruhu) prezentovali setkání Slovanského kruhu jako vybočení ze svého každodenního života, zatímco jiní (celkem dva, oba z řad návštěvníků) vnímali tyto sféry života jako úzce propojené. Odlišnost možných přístupů jednotlivých účastníků k těmto otázkám lze vidět na následujících třech úryvcích z rozhovorů.

„Mam toho hodně, hodně práce, ale samozřejmě vnímám to kolo roku, ale jestli jako něco praktikuju, tak spíš to chození na tyhle rituály a obřady a vlastně přípravu na ně.“ (žena, 39 let, členka vnitřního kruhu)

„Roli mají (setkání) velkou. Já se snažím to jakoby nerozdělovat, jako pracovní život, osobní život, já se snažím to propojovat, takže mi to vlastně pomáhá zůstat v rovnováze, jakoby jeden z prvků. Třeba mam taky ráda jógu, takže to je další věc, která mi pomáhá zůstat v rovnováze, jak pracovat se stresem a takhle.“ (žena, 44 let, návštěvnice)

„Pro mě to není jako nic – nevím jak to říct, aby to neznělo divně – nového nebo jiného, než je zbytek mého života a tohleto je pro mě vlastně neuvěřitelná zábava, je to zábava v tom jako pokorným pozitivním slova smyslu, je to prostě taková třešnička na dortu tý duchovní a rozvojový práce, protože tady mam prostě pocit, že vidím, jak to funguje, a vidím, jak to funguje s velkou skupinou lidí, a to je skvělý.“ (žena, 46 let, návštěvnice)

Ačkoliv respondenti popisovali role setkání Slovanského kruhu ve svém životě různými způsoby, prakticky všichni z nich se shodli na tom, že účast na těchto setkáních přináší do jejich života nějakou formu změny, přičemž v podstatě všichni respondenti prezentovali tyto změny jako vesměs pozitivní a přínosné. Zde ještě jednou odkážu na výše prezentované zkušenosti účastníků s pocity propojení sama se sebou a zkušenosti s introspekcí a sebereflexí, popisované pěti z osmi respondentů, a dále pak snahy o dosažení změn v životě vyvíjené během setkání, popisované třemi respondenty. Vedle těchto zkušeností pak polovina respondentů (jak návštěvníků, tak členů vnitřního kruhu) popisovala, jak účast na setkáních Slovanského kruhu prospívá nějakým způsobem jejich psychice, například zvládání stresu.

„V mém každodenním životě to má roli velikou, protože z povahy mého občanského povolání vyplývá, že pokud já budu klidnej, tak se nedostanu do žádný vyhocený situace (...) rozhodně mně to pomohlo bejt klidnější, a skutečně, když se člověk nerozčiluje, tak ono těch věcí, co ho rozčilej, pak přichází míň a míň, nebo možná to přestane vni-

mat, protože to, co by ho ještě před časem rozčílilo, mu přijde, že to vůbec rozčilení nezaslouží.“ (muž, 38 let, člen vnitřního kruhu)

Spolu s touto zkušeností pak jeden respondent rovněž popisoval, jak účast na těchto setkáních ovlivňuje jeho perspektivu.

„No, protože nám předcházela ta ezoterická zkušenost, to studování ezoteriky předtím, tak v každodenním životě, ať už ta činnost, ať už to pohanství nebo slovanství, nám přináší jinej pohled na svět a jinej pohled na naše okolí. Prostě jdeme do přírody a vnímáme přírodu úplně jinak než předtím, protože ji vnímáme ne očima nebo mozkiem, ale srdcem, čtvrtou čakrou vlastně naciťujeme to prostředí...“ (muž, 64 let, návštěvník)

Jedna respondentka rovněž popisovala způsob jakým pro ní vyprávění o starých Slovanech ze setkání představují zdroj inspirace pro její každodenní život.

„(...) když jsme se učili o těch prastarých Slovanech, tak ty měli neuvěřitelně nádherný slavnosti a pořád vlastně se veselili, pořád něco slavili a pořád někomu děkovali a při tom se zabezpečili, měli úžasný obydlí, spoustu jídla, prostě všechno, a obrovskou radost ze života, takže to nám dalo hodně do tady toho současného stylu života, který se mi momentálně nelíbí, nesouzním s nim a ani ho nežiji, protože se mi nelíbí, tak si žiju svůj, a opravdu tady to Slovanství myslím, že hodně lidem pomáhá když ho potom přijmou za své, protože tam mají tu lásku k té rodině, rodina na prvním místě, člověk je na prvním místě a vlastně ty vztahy v tom okolí, takže je to určitě ono, a hlavně to děkování, třeba i jenom děkování za jídlo, který se tady úplně opomnělo, tomu jsme se taky hezky naučili děkovat za jídlo, stačí jenom tady to říct a už to jídlo dostává jinou hodnotu pro to tělo a jinak je přijímáno.“ (žena, 71 let, návštěvnice)

Ačkoliv byla tato respondentka jediná, kdo takto explicitně prezentoval tento konkrétní vliv na svůj každodenní život, na základě mého zúčastněného pozorování, včetně mnoha konverzací s návštěvníky setkání a nakonec i ze samé podstaty Slovanského kruhu a současného pohanství obecně shledávám, že inspirace různými prvky toho, co se jednotliví účastníci dozvěděli o způsobu života starých Slovanů a jak si jej představují, v rámci Slovanského kruhu představuje dalece širší fenomén.

Další respondent z řad vnitřního kruhu pak prezentoval způsob, jakým jeho život ovlivnila zkušenost s oslavami všech svátků *Kola roku*, které jsem popsal na začátku podkapitoly věnované mému zúčastněnému pozorování.

„(...) pak jak člověk zažije všechny ty oslavy toho Kola roku, tak to pak nějak do sebe začne zapadat, ty přírodní cykly se ti pak nějak najednou rozjasněj (...) trošku ta harmonie s přírodou se jakoby prohloubí, to si myslím, že je to důležitý.“ (muž, 38 let, člen vnitřního kruhu)

Náboženské praktiky mimo setkání Slovanského kruhu

Poslední z hlavních otázek se týkala toho, zda-li účastníci provozují nějaké náboženské praktiky mimo setkání Slovanského kruhu. Předtím, než se budu věnovat dílčím náboženským praktikám, je třeba zmínit, že polovina z účastníků rozhovorů (ve všech případech návštěvníci setkání, kteří nejsou členy vnitřního kruhu) zmiňovala v odpovědi na tuto otázku, že vedle pohanství, slovanství apod. nějakým způsobem participují nebo participovali i na dalších duchovních směrech, přičemž ve dvou případech šlo o ezoteriku a v dalších dvou případech o (neo)šamanismus. V souvislosti s tím je třeba rovněž zmínit, že pět z osmi respondentů (všichni tři dotazovaní členové vnitřního kruhu a další dva návštěvníci) v rámci odpovědi na tuto otázku hovořilo o sebevzdělávání se v náboženských a s tím souvisejících dalších otázkách, přičemž jejich záběr zpravidla přesahoval téma starých Slovanů a slovanského pohanství. V rozhovorech respondenti hovořili o četbě literatury a dalších textů týkajících se nejrozličnějších světových duchovních tradic a kromě toho zmiňovali rovněž zájem o témata jako například filosofie, psychologie nebo alternativní medicína, jejíž praktikování zmiňovali dva z osmi účastníků. V souvislosti se zmiňováním studia různých světových náboženství jedna respondentka z vnitřního kruhu zmiňovala rovněž své přesvědčení, které během setkání Slovanského kruhu vyjadřovali i někteří další účastníci setkání, totiž že všechna náboženství vycházejí ze stejné podstaty.

„Jinak kromě toho dělám stále takovej ten vnitřní rozvoj, takže jsem studovala jako koníček Novou Akropolis, takže základy filosofie a psychologie, což mě zajímalo od malička. Nebo i když třeba přijdu do kostela, tak se taky posvětim, já to mam takový, že blízkej je mi i třeba buddhismus, hinduismus, všechno to náboženství je mi blízký (...) je to spíš takový, že můj pohled na to náboženství je jednotnej (...) tam už je jedno jak to pojmenovááš, tam ta podstata tý myšlenky je stejná – konej dobro, buď dobrý...“ (žena, 34 let, členka vnitřního kruhu)

Co se týče dílčích aspektů širšího duchovního života účastníků, polovina z nich v rozhovorech, coby součást své náboženské praxe mimo setkání, uváděla navazování nějaké formy kontaktu s různými nadpřirozenými bytostmi (např. slovanskými bohy), případně s přírodními elementy, přičemž se jednalo o ty samé respondenty, kteří popisovali nějaký kontakt rovněž v kontextu setkání. Tento kontakt pak mohl mít například povahu vnímání jejich přítomnosti či energie, nebo něčeho, co účastníci popisují spíše jako jistou formu komunikace.

„Určitě se nemodlím, ale mám svýho ochránce, svýho archanděla, se kterým komunikuju, a když potřebuju, tak ho žádám o pomoc. Ale jako, že bych se modlil, jako v tom pravým slova smyslu, to určitě ne.“ (muž, 64 let, návštěvník)

Polovina respondentů (vnitřní kruh i ostatní návštěvníci) pak dále v odpovědi na tuto otázku zmiňovali chození do přírody, v některých případech spjaté s nějakým specifickým způsobem vnímání přírody či „napojování se“ na přírodu.

„Já třeba, když se potřebuju nějakým způsobem pročistit, srovnat myšlenky, nebo se uklidnit, nebo nějakým způsobem pracovat se sebou, se svými emocema, nebo prožívám něco třeba náročného, tak mě fakt pomáhá jít do přírody a propojit se s tou přírodou, jako napojit se na stromy a na ty živly, na ty elementy, prostě vnímat tu přírodu. Pro mě je to fakt jako čistý a pomáhá mi to vlastně si zpracovávat věci v životě.“
(žena, 42 let, návštěvnice)

Co se týče různých druhů očisty nebo rituálního či symbolického zbavování se nechtěných prvků v životě, ty mimo kontext setkání Slovanského kruhu popisovali celkem tři respondenti – dva členové vnitřního kruhu a jeden návštěvník.

„Pravidelně se jako věnuju tomu, že se nějakým způsobem snažím očistit od toho svinstva, co člověk na sebe nachytá a dost často je to jako když vnímám, že už mě to nějak tíží (...) Když se rozhlídneš tak někde nějaký otýpky šalvěje se daj najít, nebo další možnost jsou nějaký tibetský mísy. Ono to ani není nějak moc rituální, ono jakoby cejtíš, že jakoby potřebuješ, je to něco čím ty spustíš ten proces, takže když je to jakoby symbolický, ty vykonáš nějaký akt, tak je to symbolika jakoby toho startu, že od teďka to prostě odletí, odejde, opustí tě to, co teďka nechci. To je takový to nejběžnější.“
(muž, 38 let, člen vnitřního kruhu)

Čtyři účastníci (dva členové vnitřního kruhu a dva návštěvníci) dále ve svých odpovědích zmiňovali coby součást svého osobního duchovního života hudbu, například hru na buben, zpěv indických manter, používání tibetských mís apod.

„Někdy používám šamanské bubny na nějaké cesty a taky prostě jako práci se záměrem, když mám nějaké otázky, na který potřebuju dostat odpověď, a tak.“
(žena, 42 let, návštěvnice)

Kromě těchto praktik a dalších aspektů duchovního života zmiňovali tři z osmi respondentů nějakou formu meditace (dva návštěvníci a jedna členka vnitřního kruhu) a další tři respondenti z řad návštěvníků zmiňovali cvičení jako je například jóga či čchi-kung. Dále zmiňovali dva návštěvníci práci s magickými kameny, dva členové vnitřního kruhu stavění domácího oltáře, jeden návštěvník praktikování tzv. holotropního dýchání a jedna z členů vnitřního kruhu věštění v podobě výkladu karet.

Již v průběhu prvních několika rozhovorů (a o to více pak během jejich analýzy) se začala ukazovat velká rozmanitost v tom, jak jednotliví návštěvníci setkání přistupují k náboženství, či obecněji k duchovním otázkám, přičemž každý z nich věnoval ve svých odpovědích pozornost trochu jiným aspektům duchovního života a světa. Zároveň všichni popisovali mnoho unikátních zkušeností, mnoho druhů osobní náboženské praxe a zároveň prezentovali svoje jedinečné interpretace a pohledy na svět.

S ohledem na tuto rozmanitost v odpovědích respondentů a na zvolené výzkumné metody nelze, jak již bylo řečeno, tyto poznatky příliš zobecňovat, jelikož vypovídají o zkušenosti a duchovním životě pouze některých účastníků a s ohledem na podstatu rozhovoru

nelze realisticky očekávat získání kompletního a dokonalého obrazu. V rozhovorech však šlo v rámci mého vzorku zároveň identifikovat výše prezentované společné prvky a tendence, které lze do jisté míry očekávat i u některých dalších účastníků setkání Slovanského kruhu.

Je třeba poukázat na to, že ona různorodost představuje důležitý faktor sama o sobě. I pokud nebudeme předpokládat srovnatelnou míru plurality přístupů, zkušeností, postojů a interpretací od ostatních návštěvníků, věřím, že toto zjištění představuje důkaz toho, že v prostředí setkání Slovanského kruhu dochází k setkávání lidí, kteří mohou mít poměrně různorodé náboženské zázemí a kteří popisují na těchto setkáních velkou škálu různorodých zkušeností, které interpretují rozdílnými způsoby. Náboženství, nebo obecněji duchovno, v jejich životech může hrát odlišné a zároveň různě velké role, což se týká i jejich duchovních praktik mimo setkání Slovanského kruhu, ať už se jedná o jejich osobní praktiky, nebo, jako v případě některých respondentů, i participace na jiných náboženských, či obecněji duchovních směrech.

V. Diskuse

V této kapitole se pokusím vztáhnout poznatky získané během mého zúčastněného pozorování a rozhovorů k relevantní akademické literatuře, kterou jsem prezentoval v teoretické části. Na základě mého zúčastněného pozorování na setkáních Slovanského kruhu mohu tuto organizaci bezpečně identifikovat jako novopohanskou v souladu se základním vymezením od Zdeňka Vojtíška (2004, str. 243–244), jakožto společné snahy o navázání na předkřesťanské náboženské tradice, a rovněž jsem během výzkumu pozoroval prakticky všechny obecné charakteristiky, které autoři citovaní v teoretické části novopohanství přisoudili.

Během mého zúčastněného pozorování a rozhovorů jsem pozoroval, jak tendence k rekonstrukcionistickému pohanství, tak projevy eklektického přístupu spjatého s implementací prvků dalších duchovních směrů, přičemž větší sklony k rekonstrukcionistickému přístupu jsem ve svých rozhovorech a během setkání obecně pozoroval u členů vnitřního kruhu.

Co se týče již zmíněné diskuze ohledně používání slova pohanství, někteří z respondentů se s tímto označením ztotožňovali a nebyl mezi nimi nikdo, kdo by se vůči tomuto označení (včetně označení s předponami novo- či neo-) přímo vymezoval, pouze byli mezi respondenty tací, kteří se k žádnému konkrétnímu duchovnímu směru nehlásili a prezentovali svoji spiritualitu obecnějšími či vlastními pojmy.

Poznatky ze svého terénního výzkumu jsem rovněž zkoumal v souvislosti s diskuzemi ohledně fenoménu „nových náboženských hnutí“, „New Age spirituality“. Pokud k těmto pojmům přistoupíme tak, jak je vysvětluje například Hugh B. Urban (2015, str. 5) (tedy na jedné straně nová náboženská hnutí, charakteristická ostřejší hranicí mezi členy a ostatními lidmi a důležitou rolí charismatických ústředních osobností, a na straně druhé mnohem více beztvárovou, diverznější a decentralizovanější New Age spiritualitu), tak jsem v prostředí setkání Slovanského kruhu a v rozhovorech identifikoval v různé míře obě tendence. Značná diverzita v přístupech a perspektivách účastníků rozhovorů může být sice chápána spíše coby rys New Age spirituality, na druhou stranu je třeba rovněž zohlednit strukturu Slovanského kruhu, roli vnitřního kruhu a ústředních osobností a snahy o zavedení oficiálního členství v souvislosti s transformací Slovanského kruhu v Náboženskou společnost Slované, což lze interpretovat jakožto jeden z rysů nových náboženských hnutí, tak jak je chápe Hugh B. Urban (2015, str. 5).

Data získaná během svého výzkumu jsem rovněž analyzoval v souvislosti s prezentovanou literaturou zaměřující se na fenomén rituálu. V průběhu svého výzkumu, jsem identifikoval a prezentoval praktiky, víceméně odpovídající vymezení rituálu Victora W. Turnera, coby „stereotypního sledu činností zahrnujícího gesta, slova a předměty, prováděného na odlehlem místě a určeného k ovlivnění nadpřirozených entit nebo sil ve prospěch cílů a zájmů aktérů“. Zároveň jsem zohledňoval i v teoretické části zmíněnou kritiku takto úzkých vymezení rituálu, což mě vedlo k tomu věnovat, jak v průběhu setkání, tak v rozhovorech, pozornost širšímu spektru praktik a činností, které nemusí být ohraničené od toho, co je vnímáno jako každodennost.

Na základě svých poznatků ze zúčastněného pozorování jsem zároveň ve své práci mohl prezentovat průběh obřadů odpovídajících „obřadům vztahujícím se ke kosmickým přechodům“, kterým se věnoval již Arnold van Gennep (1909, str. 13, 165) a identifikoval jsem v nich prvky, které jsou podle Gennepa pro tento druh obřadů charakteristické, např. rituály oplodnění, rozmnožování a růstu (viz. např. rituál stavění májky popsané v empirické části v podkapitole o zúčastněném pozorování), vyhánění zimy nebo smrti zimy (viz. např. výše popsany rituál vynášení Morany) nebo rituál zrození léta (viz. popis oslav svátků jako je *Noc ohňů* nebo *Koupadla*) či metafory zrození a smrti obecně.

Rovněž jsem během zúčastněného pozorování a rozhovorů nacházel, zohledňoval koncepty liminality v pojetí van Gennepa (1909) a Victora Turnera (1969) a hledal souvislosti mezi tímto konceptem a daty získanými během mého výzkumu. Ačkoliv jsem však nacházel během svého výzkumu některé prvky, v nichž jsem spatřoval možnou souvislost s liminalitou (např. rituální očistu účastníků na začátku setkání a zahajování a ukončování setkání skrze rituální úkony otevírání a zavírání světových stran), souvislost s těmito koncepty se mi nepodařilo identifikovat v dostatečně velké míře na to, abych se mohl v tomto ohledu dobrat jakéhokoliv závěru.

V průběhu zúčastněného pozorování jsem rovněž nacházel souvislosti s poznatkem z již zmíněné knihy Ulricha Demmera a Martina Gaenszleho „The Power of Discourse in Ritual Performance“ (2007). V průběhu skupinových rituálů na setkáních Slovanského kruhu jsem měl příležitost pozorovat, jak vedle některých formalizovaných a ustálenějších promluv představoval jazyk pro vedoucí obřadu často rovněž prostředek k mnohem svobodnějšímu sebevyjádření reflektujícímu daný kontext, což odpovídalo způsobům, jakými jazyk v rituálních kontextech prezentovali zmínění autoři (tamtéž, str. 5).

Co se náboženské zkušenosti týče, porovnával jsem v rámci svého výzkumu klasifikaci náboženských zkušeností prezentovanou Julií L. Cassaniti a Tanyou M. Luhrmann (2014, str. 334–335) s informacemi, s prožitky prezentovanými účastníky rozhovorů. I přes to, že jsem se respondentů v rozhovorech tázal na jakékoliv zkušenosti ze setkání, podařilo se mi v jejich výpovědích identifikovat rovněž zkušenosti odpovídající některým z uvedených kategorií⁵². Zkušenosti jako například pocity propojení s komunitou účastníků, vnímání různých energií, vnímání přítomnosti různých nadpřirozených bytostí nebo pocity propojení se sebou samým, s přírodou, živly, dle mého úsudku odpovídají první ze zmiňovaných kategorií náboženských zkušeností tedy „jevům, které daná osoba označí za spirituální, ale které takto rozpozná podle obvykle velmi široké škály prožitků jako husí kůže, mravenčení, změn teploty či různých změn v prožívání“, přičemž právě změny v prožívání představovaly ve výpovědích respondentů patrně nejčastěji zmiňovaný prožitek ve vztahu k této klasifikaci. Kromě toho jsem také ve výpovědích jedné respondentky⁵³ identifikoval zkušenosti, odpovídající kategorii třetí, tj. „mimořádné anomální jevy, které bývají vykládány často v souvislosti s nadpřirozenem mezi jejichž klasické případy patří halucinace, *déjà vu*, spánkové paralýzy, mimotělní zkušenosti nebo prožitky blízké smrti“, přičemž jsem v jejich výpovědích našel zkušenost s halucinacemi, které interpretovala tak, že se mohlo, ale nemuselo jednat o zkušenost s nadpřirozenem.

52 viz podkapitola „Rozhovory“ v empirické části

53 viz „Jak popisovali účastníci své zkušenosti ze setkání?“ v podkapitole „Rozhovory“ v empirické části

VI. Závěr

V předchozích kapitolách jsem představil svůj výzkum a novopohanskou organizaci Slovánský kruh, jejímž aktivitám a členům jsem se ve své práci věnoval. Na základě dat získaných ze zúčastněného pozorování jsem zde popsal průběh setkání této náboženské organizace, který jsem prezentoval spolu s jeho kulturním kontextem, včetně interpretací jednotlivých prvků ze strany aktérů.

Následně jsem prezentoval poznatky vycházející ze záznamů osmi rozhovorů s různými účastníky těchto setkání, kteří v rozhovorech popisovali a interpretovali své zkušenosti ze setkání, roli těchto zkušeností a setkání ve svých každodenních životech a svoji náboženskou praxi mimo setkání Slovánského kruhu. V rámci empirické části této práce jsem tak zodpověděl všechny čtyři zvolené výzkumné otázky a nakonec jsem se pokusil získaná data vztáhnout k relevantní akademické literatuře na téma pohanství, rituálu a náboženské zkušenosti.

S ohledem na zvolené výzkumné metody a design výzkumu obecně jsem si vědom toho, že mé poznatky lze na jednu stranu pouze těžko zobecňovat a dobrat se jejich prostřednictvím jakéhokoli teoretického průlomu. Na druhou stranu jsem přesvědčený, že mi zvolený postup umožnil nahlédnout jedinečným způsobem do duchovního života Slovánského kruhu a některých účastníků jeho setkání, a prezentovat tak poznatky, které by jiné metody odhalit nemusely. Zároveň věřím, že moje práce může rovněž posloužit jako opora k hledání témat pro případný budoucí výzkum.

VII. Bibliografie

Literatura

- AITAMURTO, Kaarina a Scott SIMPSON. Introduction: Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe. In: AITAMURTO, Kaarina a Scott SIMPSON (ed.). *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe. 2.* New York: Routledge, 2014, str. 16–27. ISBN 978-1-84465-662-2.
- BAGGER, Matthew C. *Religious experience, justification, and history.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999. ISBN 1-107-11110-2.
- BERGER, Peter L. *A Rumor of Angels: Modern Society and the Rediscovery of the Supernatural.* New York: Doubleday Anchor Book, 1969. ISBN 9780385066303.
- BERGER, Peter L. *Secularism in retreat. The National interest* [online]. 1997, 46, str. 3–12. ISSN 0884-9382.
- CASSANITI, Julia L. a Tanya Marie LUHRMANN. *The Cultural Kindling of Spiritual Experiences.* *Current anthropology* [online]. Chicago: University of Chicago Press, 2014, 55(S10), str. 333–343. ISSN 0011-3204. Dostupné z: <https://web-s-ebSCOhost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=d1b965a4-37cb-483c-bbe0-2eff00bc6fea@redis>
- DEMMER, Ulrich, Martin GAENZLE (ed.). *The Power of Discourse in Ritual Performance: Rhetoric, Poetics, Transformations.* Münster: LIT Verlag, 2007. ISBN 978-3825883003.
- DOSTÁLOVÁ, Anna-Marie. *Czech Neopagan Movements and Leaders.* In: AITAMURTO, Kaarina a Scott SIMPSON. *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe. 2.* New York: Routledge, 2014, str. 254–282. ISBN 978-1-84465-662-2.
- FRITZOVÁ, Marie. *Zúčastněné pozorování a rozhovor v terénní praxi.* *AntropoWebzin* [online]. Plzeň: Katedra antropologie Západočeské univerzity v Plzni, 2016, 12(3–4), str. 95–106. EISSN: 1801-8807 Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/issue/view/26>
- HAMMER, Olav a Mikael ROTHSTEIN. *The Cambridge companion to new religious movements.* [online] Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN: 978-0-521-14565-7. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-companion-to-new-religious-movements/A12643CA4E36C2F5CC5C5382A252AAAB>
- HAMPLOVÁ, Dana. *Čemu Češi věří: dimenze soudobé české religiozity.* *Sociologický časopis* [online]. Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences, 2008, 44(4), str. 703–723. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <https://www-ccc-ol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/article-detail?id=117282>

- HARTVICH, Ondřej. Fenomén Living History v Čechách. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/37777>.
- HOOD, Ralph. W.. Mystical, Religious, and Spiritual Experiences. In: DE SOUZA, M., FRANCIS, L.J., O'HIGGINS-NORMAN, J., SCOTT, D. (ed.). International Handbook of Education for Spirituality, Care and Wellbeing., 2009, International Handbooks of Religion and Education, vol 3. Dordrecht: Springer,., str. 189–207. ISBN: 978-1-4020-9017-2.
- JAMES, William. Druhy náboženské zkušenosti, 1902. Přeložil Josef HRŮŠA Praha: Melantrich, 1930.
- JEDLIČKOVÁ, Lenka. Pod křídly bohů: Vliv novodobého pohanství na každodenní život novodobého pohana. [online] Pardubice, 2021. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/78050/LJ_Ve_stinu_LS_2021.pdf?sequence=1
- KÁDÁR, Dániel Z. Ritual: Its Definition, Typology, and Relational Role(s). [online] In: KÁDÁR, Dániel Z. Politeness, Impoliteness and Ritual: Maintaining The Moral Order in Interpersonal Interaction. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, str. 47–72. ISBN 9781107280465. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/politeness-impoliteness-and-ritual/ritual-its-definition-typology-and-relational-roles/4F544F2F5C3A-441869089A5240C364A3>
- KAWULICH, Barbara B. Participant observation as a data collection method. Forum, qualitative social research [online]. Berlin: Freie Universität Berlin, 2005, 6(2). ISSN 1438-5627. Dostupné z: <https://www-proquest-com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/869227631?accountid=195367&pq-origsite=primo>
- MADDEN, Raymond. Being Ethnographic: A Guide to the Theory and Practice of Ethnography. 1. London: SAGE Publications, 2010. ISBN 978-1-4129-4696-4.
- NEŠPOR, Zdeněk R. Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu: náboženství Dioskúrů [online]. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4555-1. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/ceska-a-slovenska-religiozita-po-rozpadu-spolecneho-statu-6955/>
- PARTRIDGE, Christopher H. The Re-Enchantment of the West: alternative spiritualities, sacralization, popular culture, and occulture. London: T & T Clark International, 2004. ISBN 9780567084088.
- PODOLINSKÁ, Tatiana. Súčasná diskusia na tému náboženstva v období neskorej modernity. Slovenský národopis [online]. 2008, 56(4), str. 432–444. ISSN 1335-1303. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=59134>
- ROUNTREE, Kathryn, Context is Everything: Plurality and Paradox in Contemporary European Paganisms. In: ROUNTREE, Kathryn. [ed.] Contemporary Pagan and Native Faith Movements in Europe: Colonialist and Nationalist Impulses [online]. 26. New York: Oxford: Berghahn Books, 2022, str. 1–25. ISBN 978-1-78238-647-6. Dostupné z: <https://web-p-ebSCOhost-com.ezproxy>.

- is.cuni.cz/ehost/detail/detail?vid=0&sid=0b0264e8-5e1e-4408-9ddc-4d9b163cbdab@redis&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3D%3D#AN=795195&db=e000xww
- STRMISKA, Michael. *Modern paganism in world cultures: Comparative Perspectives*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2005. Religion in contemporary cultures. ISBN 978-1-85109-608-4.
 - TURNER, Victor W. *Symbols in African Ritual*. Science (American Association for the Advancement of Science). 1973, 179(4078), str. 1100–1105. ISSN 0036-8075. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1734971>
 - TURNER, Victor Witter. *Průběh rituálu*. 1969 Přeložila Lucie KUČEROVÁ Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-900-3.
 - URBAN, Hugh B. *New age, neopagan, and new religious movements: alternative spirituality in contemporary America* [online]. Oakland: University of California press, 2015. ISBN 978-0-520-28117-2.
 - VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. 1909 Přeložila Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 80-7106-178-6.
 - VÁCLAVÍK, David, Dana HAMPLOVÁ a Zdeněk R NEŠPOR. *Religious Situation in Contemporary Czech Society*. Central European Journal for Contemporary Religion [online]. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2018, 2(2), str. 99–122 [cit. 2023-05-21]. ISSN 2533-7955. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=721128>
 - VELKOBORSKÁ, Kamila, ed. *The Brotherhood of Wolves in the Czech Republic: From Ásatrú to Primitivism*. In: ROUNTREE, Kathryn. *Contemporary Pagan and Native Faith Movements in Europe: Colonialist and Nationalist Impulses* [online]. New York, Oxford: Berghahn Books, 2022, str. 86–109. ISBN 978-1782386469. Dostupné z: <https://web-p-eb-scohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/detail/detail?vid=0&sid=2ea3d834-e6db-43c-9-9c58-280166fa88ea@redis&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3D%3D#db=e000xww&AN=795195>
 - VENCÁLEK, Matouš. *Religious, Socio-cultural and Political Worldviews of Contemporary Pagans in the Czech Republic*. The Pomegranate [online]. Sheffield: Equinox Publishing, 2017, 19(2), str. 233–250. ISSN 1528-0268. Dostupné z: <https://web-s-eb-scohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=9caf9b55-b-511-454c-a590-640c8fe51d09@redis>
 - VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Portál, 2004. ISBN 978-80-262-0269-1.
 - VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Nová náboženství a násilí*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 80-246-2915-1.
 - VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Novopohanství a jeho přítomnost v české společnosti*. Theologická Revue [online]. 2007, 78. Dostupné z: www.zvojtisek.cz/index.php?co=religionistika/odborne-clanky

- VOJTÍŠEK, Zdeněk. V Česku byly registrovány dvě nové náboženské společnosti. Náboženský infoservis [online]. 2022. Dostupné z: <https://info.dingir.cz/2022/01/v-cesku-byly-registrovany-dve-nove-nabozenske-spolecnosti/>
- WINCHESTER, Daniel a Michal PAGIS. Sensing the Sacred: Religious Experience, Somatic Inversions, and the Religious Education of Attention. *Sociology of religion* [online]. US: Oxford University Press, 2022, 83(1), str. 12–35. ISSN 1069-4404.

Webové stránky

- Oficiální stránky Slovanského kruhu [online]. Dostupné z: www.slovanskykruh.cz
- Český statistický úřad [online]. 2021 Dostupné z: www.czso.cz
- Facebookové stránky Slovanského kruhu [online]. Dostupné z: www.facebook.com/slovansky.kruh/events/?ref=page_internal
- Perseus Digital Library [online]. Medford, Massachusetts: Department of Classical Studies, Tufts University, Dostupné z: www.perseus.tufts.edu.